

INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION

”Spiced with skåls”

Bilden av det skandinaviska i Mary Howitts översättning av Fredrika Bremers
Strid och frid

”Spiced with skåls”

The image of the Scandinavian in Mary Howitt’s translation of Fredrika Bremer’s
Strife and Peace

Jenny Fant

Termin: VT 2018

Kurs: LV2321, Uppsatskurs, 30 hp.

Nivå: Master.

Handledare: Åsa Arping

Abstract

Master thesis in Comparative Literature

Title: "Spiced with skåls". The image of the Scandinavian in Mary Howitt's translation of Fredrika Bremer's *Strife and Peace*

Author: Jenny Fant

Year: Spring 2018

Department: The Faculty of Arts at the University of Gothenburg

Supervisor: Åsa Arping

Examiner: Jenny Bergenmar

Keywords: Fredrika Bremer; Mary Howitt; Strife and Peace; Strid och frid; translation

This essay examines the 1844 English translation of Fredrika Bremer's novel *Strife and Peace* (first published in Swedish in 1840) made by Mary Howitt. This translation is partly compared to a German translation from 1841 by publishing house F.A. Brockhaus, as well as an American translation ordered by the publisher Munroe, copied and reprinted by William Smith's London-based publishing house in 1843. Thus trying to answer questions of whether Howitt has made her translation from the Swedish, the German translation or from the American edition, as well as how the Scandinavian elements in *Strife and Peace* are transmitted in Howitt's translation and in the American edition. The essay also studies the "Preface by the translator" written by Howitt in which she criticises the American edition and the literary climate, and the answer to the preface by James Russell Lowell in *North American Review*. Using theories of domesticating and foreignizing translation given by Lawrence Venuti in *The Translator's Invisibility* the essay discusses how the Scandinavian (language and culture) is translated by Howitt and in the American edition. An important result is that Howitt, to a higher extent than the American translator, kept much of the Scandinavian words, thereby giving a superficial difference between English and Scandinavian culture. In examining errors, footnotes etc. in the Howitt's translation and comparing with the American and German translations, it is shown that Howitt most likely *didn't* copy her translation from the American edition, but that she might have made her translation partly from the German.

Innehåll

Inledning	1
Bakgrund	1
Frågeställning och metod	2
Tidigare forskning	5
Teori	6
Apter: ööversättlighet och vår uppfattning av texter	6
Venuti: främmandegöra eller domesticera?	10
Ahmed: Knowing Strangers	13
Mignolo: språkidentitet och språk som maktkamp	14
Analys	17
Fredrika Bremers <i>Strid och frid</i> och efterfrågan på det nordiska	18
Roman eller teckning	18
Handlingen	19
Bremers romaner som politiskt verktyg	20
Mottagande och recensioner av Howitts översättningar	24
Översättningsfel och språkproblematik, det ööversättliga	27
Howitts felöversättningar	27
Det ööversättliga	33
Främmandegörande eller exotiserande?	38
Svenska ord i en engelsk text	38
Exotiserande inslag från tyskan	42
Redaktören Howitt	45
Motton och dikter i översättning	50
Jämförelse av <i>Strid och frids</i> första motto	51
Tolkning och förkortning i Munroes översättning	54
Avslutning	59
Sammanfattning	59
Avslutande diskussion	60
Litteraturförteckning	62

Inledning

Bakgrund

När jag läste magisterkursen "Litteraturhistorisk fördjupning" på Göteborgs universitet ingick läsningen av brevromanen *Axel och Anna* samt *Familjen H**** och genom föreläsningarna och kurslitteraturen fick jag ett ökat intresse för Fredrika Bremer (1801–1865) och faktumet att hennes romaner kom ut i väldigt många utgåvor och flera olika översättningar, och med flera översättningar inom samma språk. Jag började fundera på vilka som gjorde dessa översättningar och fann Mary Howitt (1799–1888). Jag tycker att det är fascinerande att hon började översätta svenska romaner utan att faktiskt kunna svenska och istället utgick från de tyska utgåvorna, samt att hon sedan lärde sig svenska just för att kunna göra bättre och snabbare översättningar. Vad var det som motiverade Howitt att översätta Bremer, och varför gjordes fler översättningar till engelska när hennes fanns?

I förordet till översättningen av *Strid och frid* skriver Howitt upprört om de billiga engelska och amerikanska översättningarna och utgåvorna som hon menar är översatta från tyska och inte svenska som de själva påstår. Självt har Howitt behållit flera svenska namn och ord och kryddat den engelska översättningen med dessa, som för att lämna bevis på att hon utgått från det svenska originalet. Men hon beklagar sig även över de orimliga copyrightlagarna som under denna tid inte skyddar översättningar, och som ledde till att förlag kunde tjäna på hennes arbete.¹ Ett svar till förordet kom i artikeln "New Translations of the Writings of Miss Bremer" i *North American Review* där författaren (som senare identifierats som James Russell Lowell (1819-1891))² menar att det snarare är Howitt som har översatt från tyska istället för svenska och att hennes översättning inte alls är så bra som hon själv påstår.³ Under denna tid var det inte alls ovanligt att texter skrivna på förhållandevis små språk som svenska översattes

¹ Howitt, Mary. Preface by the translator. I *New Sketches of Every-day Life: A Diary. Together with Strife and Peace. Vol 1*. Av Fredrika Bremer. London: Longman, Brown, Green and Longmans, 1844.
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=njp.32101066111103;view=1up;seq=9> (Hämtad 2018-02-01)

² Av litteraturhistoriken Adolph B. Benson. Se: Benson, Adolph B. "The Essays on Fredrika Bremer in the North American Review". *PMLA* vol. 41, no. 3 (September 1926): s. 747-755.
<http://www.jstor.org/stable/457625> (Hämtad 2015-10-23)

³ Lowell, James Russel. "New Translations of the Writings of Miss Bremer". *North American Review* vol. 58, no. 123 (April 1844): s. 480–509.
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.32044018646539;view=1up;seq=498> (Hämtad 2018-02-12)

från ett större språk, som Bremers verk som till en början översattes först till tyska och sedan från tyska till engelska. I dessa banor undrar jag varför det nu var så viktigt att romanerna skulle vara översatta direkt från svenska, och om Howitts versioner verkligen var det. I hennes förord verkar hon antyda att hon har rätt översätta Bremer innan någon annan gör det och att det också är hon som gör det bäst. Därför undrar jag också hur bra hennes översättning faktiskt är.

Undersökningar har gjorts om bl.a. de tyska Bremer-utgåvorna, det har även forskats kring antalet översättningar och översättningsklimatet under denna tid. Åsa Arping et al. har nyligen avslutat ett projekt om svensk litterär export hos kvinnliga 1800-talsförfattare: "Swedish Women Writers on Export in the Nineteenth Century" vari Bremer ingått. Men jag upptäckte att även om forskare skrivit om Howitt och spekulerat kring hennes översättningar så finns det få exempel där en närläsning av översättningen och en jämförelse mellan denna och Bremers original faktiskt gjorts.

Frågeställning och metod

I denna uppsats undersöker jag Mary Howitts engelska översättning av Fredrika Bremers *Strid och frid*.⁴ Jag kommer delvis att jämföra denna med den engelska översättningen av det amerikanska förlaget James Munroe & Co., som också gavs ut av William Smiths London-baserade förlag.⁵ Eftersom Howitts översättning gavs ut 1844 och London-utgåvan av den amerikanska översättningen gavs ut 1843 så kan Howitt ha utgått från denna, något Lowell också påstår i *North American Review*-artikeln.⁶

För att jämföra de olika utgåvorna har jag under romanens tre första kapitel noga läst Bremers original, Howitts översättning, den amerikanska översättningen och tre tyska översättningarna av *Strid och frid* som gavs ut 1841, dvs. redan året efter att det svenska originalet gavs ut. Den tyska översättningen, *Streit und Friede*, som visade sig vara av störst intresse, och den som Howitt troligen utgick från om hon använde sig av tyskan, är utgiven av

⁴ Bremer, Fredrika. *New Sketches of Every-day Life: A Diary. Together with Strife and Peace. Vol 2.* Mary Howitt (övers.) London: Longman, Brown, Green and Longmans, 1844.
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=njp.32101066111095;view=1up;seq=67> (Hämtad 2018-04-23).

⁵ Bremer, Fredrika. *Strife and Peace: or Scenes in Norway. Translated from the Swedish.* London: W. Smith, 1843. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc2.ark:/13960/t53f4r082;view=1up;seq=6> (Hämtad 2018-04-23).

⁶ Lowell 1844, s. 507.

förlaget F.A. Brockhaus.⁷ Således är det den version som jag huvudsakligen har undersökt. Med undantag för *Strid och frids* tre första kapitel har jag huvudsakligen läst det svenska originalet och Howitts översättning stycke för stycke, och undersökt den amerikanska översättningen samt utgåvan från Brockhaus endast då jag funnit något av intresse; såsom intressanta formuleringar, stavfel, översättningsfel, Orts- och personnamn och fotnoter. Det är denna textjämförelse som utgör den större delen av det empiriska materialet för uppsatsen. Förutom detta kommer jag även att anlita några av Bremers brev, Howitts självbiografi och hennes förord till översättningen, samt Lowells artikel som i hög grad innebär en replik på detta förord.

Förutom primärkällorna använder jag mig även av tidigare forskning kring Fredrika Bremer och spridningen av hennes verk, bl.a. Carina Burmans *Bremer. En biografi*, Greta Wieselgrens *Fredrika Bremer och verkligheten. Romanen Herthas tillblivelse*, kapitlet ”Emancipatory Politics: Mary Howitt translates Fredrika Bremer” ur *Victorian Women and the Economies of Travel, Translation and Culture 1830-1870* av Judith Johnston, samt artiklar av Åsa Arping, däribland ”En osynlig stjärna i stjärnbaneret. Om Fredrika Bremer i USA och litteraturhistorisk dissonans” ur *Konstellationer. Festskrift till Anna Williams* (red. Alexandra Borg et al.).⁸

I analysen av översättningen utgår jag från Lawrence Venutis *The Translator's Invisibility: A History of Translation* för att därigenom kunna diskutera hans teser kring översättarens strategi att antingen ”domesticera” eller ”främmandegöra” texter genom översättning, dvs. att anpassa texten för mottagarspråket och mottagarkulturen så att inget upplevs som främmande för läsaren, eller att tvärtom behålla det främmande. Jag använder mig även av Emily Apters *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability* för att diskutera oöversättlighet, alltså vad som riskerar att försvinna eller osynliggöras genom

⁷ Brockhaus var också Bremers första och främsta förlag i Tyskland. Se: Bremer, Fredrika. *Streit und Friede*. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1841[c]. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=chi.81381462;view=1up;seq=6> (Hämtad 2018-04-23).

⁸ Burman, Carina. *Bremer. En biografi*. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 2001; Wieselgren, Greta. *Fredrika Bremer och verkligheten. Romanen Herthas tillblivelse*. Stockholm: P. A. Nordstedts & Söners Förlag, 1978; Johnston, Judith. ”Emancipatory Politics: Mary Howitt translates Fredrika Bremer” i *Victorian Women and the Economies of Travel, Translation and Culture, 1830–1870*, s. 151–170. Taylor & Francis Group, 2013; Arping, Åsa. ”En osynlig stjärna i stjärnbaneret. Om Fredrika Bremer i USA och litteraturhistorisk dissonans” i *Konstellationer. Festskrift till Anna Williams*. Alexandra Borg, Andreas Hedberg, Maria Karlsson, Jerry Määttä, Åsa Warnqvist (red.), s. 13–25. Möklinta: Gidlunds förlag, 2017.

översättning.⁹ Dessutom använder jag mig av kapitlet "Knowing Strangers" av Sarah Ahmed ur hennes verk *Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality*, samt Walter D. Mignolos "'An Other Tounge' Linguistic Maps, Literary Geographies, Cultural Landscapes." ur *Local Histories/Global Designs*¹⁰ Med hjälp av dessa texter diskuterar jag vad det "främmande" är och hur det skapas, samt synen på språk som maktkamp ur ett postkolonialt perspektiv.

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur Howitts översättning av *Strid och frid* förhåller sig till originalet och andra översättningar. Det är också att undersöka hur bilden av svenskheten framkommer i översättningen och om översättningen har gjorts från originalet. Sålunda vill jag besvara följande frågor:

- Är Howitts översättning gjord från svenska, tyska eller genom den amerikanska översättningen från 1843?
- Hur förmedlas det skandinaviska i *Strid och frid* i Howitts översättning och hur stämmer detta in med den bild av Sverige/det svenska och Norge/det norska som Bremer ger i det svenska originalet?
- Hur förmedlas det skandinaviska i den amerikanska översättningen jämfört med Howitts version?

Efter att ha läst Howitts förord och repliken på denna i *North American Review* är min tes att Howitt förmedlar en bild av vad *hon* anser att det svenska eller det norska är snarare än vad som *faktiskt* står i Bremers verk, samt att den amerikanska översättningen snarare domesticerar texten (dvs. tar bort det främmande), än att främmandegöra den (behåller så mycket av det främmande som möjligt). Jag tror även att Howitt använt sig av både originalet och översättningen från det tyska förlaget Brockhaus, och eftersom Howitt definitivt läst den amerikanska översättningen innan hon gav ut sin översättning då hon kritiserar den och ger exempel i sitt förord, så misstänker jag att hon delvis kan ha använt sig av den också, men i så fall i slutskedet av sitt översättningsarbete. Om Howitt använde sig av en tysk översättning så

⁹ Venuti, Lawrence. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. 2:a uppl. London & New York: Routledge, 2008; Apter, Emily. *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability*. London & New York: Verso, 2013.

¹⁰ Ahmed, Sara. "Knowing strangers". I *Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality*, s. 55-74. Hoboken: Taylor and Francis, 2013. E-bok ; Mignolo, Walter D. "'An Other Tounge'. Linguistic Maps, Literary Geographies, Cultural Landscapes". I *Local Histories/Global Designs*, s. 218-249. Princeton: Princeton University Press, 2000.

betyder det att den främmandegörande eller domesticerande metoden inte går att helt avgöra endast genom en undersökning av det svenska originalet och Howitts engelska översättning av *Strid och frid*. Har hon dessutom använt sig av den amerikanska utgåvan så har hon agerat tvärt emot den copyright-reform som hon själv bidrog till att genomföra, och som innebar att översättningar var skyddade under copyright.

Tidigare forskning

Doris Ryan Asmundssons avhandling *Fredrika Bremer in England* från 1964 behandlar bl.a. recensioner av Bremers verk i Storbritannien, Mary Howitt och copyrightlagarna och tryckrättigheterna under Bremers tid, Bremers kontakter i Storbritannien, hennes intryck av Storbritannien och den brittiska synen på Sverige.¹¹ Asmundssons forskning ger en bild av Howitts plats i det dåvarande brittiska litterära klimatet samt hur Sverige framstod för engelsmän, något jag utgår från i denna uppsats. Karin Carstén Montén behandlar det tyska litterära klimatet och de tyska utgåvorna av Bremers verk i avhandlingen *Fredrika Bremer in Deutschland: Aufnahme und Kritik* från 1981.¹²

För att kunna undersöka Howitts översättningsarbete är det också nödvändigt för mig att förstå Howitts och Bremers förhållande, för att vidare förstå de omständigheter under vilka Howitt utförde sitt arbete. Greta Wieselgren behandlar Howitt och Bremers relation till henne i studien *Fredrika Bremer och verkligheten. Romanen Herthas tillblivelse* från 1978. Även Carina Burman redogör för detta i *Bremer. En biografi* från 2001. Detta verk är dessutom oerhört omfattande och jag har använt det som en guide om Fredrika Bremer, hennes författarskap och även *Strid och frid*. I artikeln "Blaming the Messenger: Mary Howitt's translation of Fredrika Bremer's *Hemmen i den Nya världen*" redogör Laurel Ann Lofsvold också för Bremer och Howitts förhållande och kritiken kring Howitts översättning av *Hemmen i den nya världen*.¹³

¹¹ Asmundsson, Doris Ryan. *Fredrika Bremer in England*. New York: Colombia University, 1964. Diss.

¹² Carstén, Montén, Karin. *Fredrika Bremer in Deutschland: Aufnahme und Kritik*, Skandinavistische Studien, 14. Neumünster: Wachholtz, 1981. Diss.

¹³ Lofsvold, Laurel Ann. "Blaming the Messenger: Mary Howitt's translation of Fredrika Bremer's *Hemmen i den Nya världen*" *Scandinavica* vol. 34, no 1 (Maj 1995). Norwich: University of East Anglia.

Om de olika engelska och amerikanska översättningarna och Bremers spridning i USA har Åsa Arpings forskning i projektet ”Swedish Women Writers on Export in the 19th Century” (SWWE) vid Göteborgs universitet varit en vägledare i de olika översättningarna och Bremers spridning utomlands. Projektet undersöker den internationella exporten av svenska kvinnliga författare under 1800-talet. Arping har undersökt exporten av Fredrika Bremer, vilket hon redogör för bl.a. i artikeln ”En osynlig stjärna i stjärnbaneret. Om Fredrika Bremer i USA och litteraturhistorisk dissonans”, samt i ”The Wonderful Adventures of Swedish Everyday Life. Female Domestic Novels on Export in the Nineteenth Century” av Åsa Arping och Yvonne Leffler.¹⁴

Judith Johnston behandlar Mary Howitt som översättare i kapitlet ”Emancipatory Politics: Mary Howitt translates Fredrika Bremer” i *Victorian Women and the Economies of Travel, Translation and Culture, 1830–1870*. Johnston redogör för vad Howitt betydde för Storbritannien som nation, vilket också visar vad översättning kan ha för politisk betydelse.

Teori

Den teoretiska grund jag kommer utgå från i analysen består till stor del av Lawrence Venutis teori kring att främmandegöra eller domesticera texter, samt Emily Apters teorier om oöversättlighet samt hur översättning påverkar hur texter uppfattas. Förutom dessa utgör Sara Ahmeds syn på vad det främmande är och hur vi översätter det främmande ett ytterligare perspektiv, och Walter D. Mignolos redogörelse för språk och litteratur som en viktig del i nationell ideologi ger ett idéhistoriskt och ett postkolonialt perspektiv som kan ge en förståelse för varför det gjordes amerikanska översättningar såväl som brittiska.

Apter: oöversättlighet och vår uppfattning av texter

I inledningen till *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability* redogör Emily Apter för valet av studiens titel. Apter skriver att hon är för världslitteraturens – dvs. den litteratur som sprids och läses över nationella och kontinentala gränser – ”deprovincialization of the canon and the way in which, at its best, it draws on translation to deliver surprising

¹⁴ Arping, Åsa & Leffler, Yvonne. ”The Wonderful Adventures of Swedish Everyday Life. Female Domestic Novels on Export in the Nineteenth Century”. I *The Dynamics and Contexts of Cultural Transfers*, Anna Williams, Margaretha Fahlgren (red.), s. 54–75. Uppsala: Avdelningen för Litteratursociologi, Uppsala universitet, 2017.

cognitive landscapes hailing from inaccessible linguistic folds”.¹⁵ Alltså, hur kanon blir mer inkluderande för verk på språk som annars kan förbises, samt det hon kallar för ”kognitiva upptäckter” som görs då svårigheter uppstår när en text översätts från ett språk till ett annat. Samtidigt vill Apter problematisera två tendenser hon menar finns inom världslitteraturen; att antingen förespråka kulturell likvärdighet eller ersättningsbarhet, eller att upphöja nationella och etniskt betingade ”skillnader” (*differences*) som marknadsförs som kommersiella nischade ”identiteter”.¹⁶ Det senare kan tolkas som en exotisering av kulturer eller skapandet av stereotyper, något även Venuti menar är en risk med översättandet av litteratur.¹⁷ Apter menar att det idag finns en iver att sammanställa världslitteraturkanon vilket riskerar att man förenklar problematiken med översättlighet, och att nutida försök att återuppliva studier i världslitteratur förlitar sig på just en förenklad uppfattning av översättningsbarhet.¹⁸ Apter skriver att hon vill åberopa översättlighet för att kontra detta: ”In a counter-move, I invoke untranslatability as a deflationary gesture toward the expressionism and gargantuan scale of world-literary endeavors.”¹⁹

Det återkommande begreppet hos Apter är således ”the Untranslatable”, eller ”det översättliga” vilket hon undersöker hos en rad olika filosofer och forskare. Inom språkfilosofi menar hon att det översättliga finns inom grammatiska regler, referensgränser och skillnaden mellan meningsfulla och meningslösa satser.²⁰ För semiologin är det stora abstrakta idéer såsom Logos, Gud och Sanning, begrepp som Apter menar visar hur frågor kring översättlighet har sina rötter i teologi, hermetism, hermeneutik och epigrafik vilka associerar dem med idéer om bl.a. gömd sanning och det sublima.²¹ I min undersökning av Howitts översättning befinner sig det översättliga huvudsakligen på ett språkfilosofiskt plan, alltså svenska fraser eller slangord som saknar engelsk motsvarighet, eller ordlekar som går förlorade i översättningsprocessen. Kanske är det någon gömd mening, någonting ”mellan raderna” som försvinner, eller något som *nästan* får samma mening på engelska, men inte helt. *Strid och frid* innehåller samtidigt

¹⁵ Apter 2013, s. 2.

¹⁶ Apter 2013, s. 2.

¹⁷ Venuti 2008, s.159.

¹⁸ Apter 2013, s. 3.

¹⁹ Apter 2013, s. 3.

²⁰ Apter 2013, s. 11.

²¹ Apter 2013, s. 11.

kristna teman så frågan om teologins ööversättlighet är också relevant, och hur detta förmedlas hos Howitt.

Vidare menar Apter att forskning inom världslitteratur och översättning har varit fokuserad på tanken att översättning är bra i sig – att det möjliggör kommunikation över språkliga-, kulturella-, tidsliga- och disciplinära gränser – vilket gjort att rätten till det ööversättliga har försummats.²² Alltså rätten att själv kunna tolka vad det ööversättliga (det som står i originalet) faktiskt är. Det ööversättliga hos Apter verkar alltså vara något som står utanför språket, något som syftar till något mer eller högre än vad språket kan förmedla. Eller kanske står det snarare bredvid språket och försvinner tillsammans med det om det ersätts, såsom i det engelska uttrycket ”lost in translation”.

Men detta innebär inte nödvändigtvis att ööversättlighet är en kritik mot att litteratur översätts, utan Apter menar att det istället bör fungera som en del i studiet av världslitteratur:

Against World Literature tests the hypothesis that translation and untranslatability are constitutive of world forms of literature. Consider, for instance, how Tolstoy gained admission to the precinct of the ”world novel” by opening *War and Peace* in French. This gambit may look paradoxical—to attain greatness as a Russian novelist, write in French! – but it confirms that one function of foreign languages is to certify the novel’s non-provincialism; its bona fides as *Weltliteratur*.²³

För att en roman ska ses som en del av världslitteraturen så borde den alltså fungera på flera språk, dvs. inte vara bundet till ett visst språk. Om en roman är specifik för ett visst språkligt område är det inte lika intressant för någon i ett annat område, dvs. när Tolstoy skrev på franska så visades det konkret att romanen var av intresse för fler än de rysktalande (oavsett om gjordes medvetet eller ej). En slutsats en kan dra av detta är att när en roman översätts (och blir läst på det språk den översätts till) så etableras dess ställning som icke-provinsiell och blir därmed läst av en större, mer geografiskt utspridd, publik och får en plats inom världslitteraturen.

Men även om romanen blir översatt och översättningen blir omtyckt och, kanske framförallt, läst så betyder inte det att romanen är samma roman som den är i original. Med det menar jag att översättaren och översättningen präglar romanen och gör att den skiljer sig något från originalet. Detta diskuterar också Apter i kapitlet ”Marx’s Bovary” där hon undersöker hur

²² Apter 2013, s. 8.

²³ Apter 2013, s. 16.

Eleanor Marx Avelings översättning av *Madame Bovary* skiljer sig från andra översättningar. Inte bara hur hennes språkliga stil och politiska åsikter präglar Flauberts text utan även hur andra faktorer påverkar läsarnas uppfattning av texten; att hon var Karl Marxs dotter, fru till Edward Aveling och översättare av Gustave Flauberts mest kända verk. Apter skriver att Paul de Man (som gjorde en ny översättning av *Madame Bovary* baserad på den av Marx Aveling) ansåg att Marx Avelings översättning väl följde Flauberts text, och att när han skrev om hennes översättningsarbete kallade han henne för "Eleanor Marx Aveling" såväl som "daughter of Marx" och "Mrs. Aveling".²⁴ Apter menar att de Mans syn på Marx Aveling som i första hand en dotter eller en fru, dvs. underordnad männen, kan ha påverkat hans syn på att hon noga följer Flauberts text.²⁵ Apter skriver:

Translation, like generic criticism, effects a subtle generic shift in how we view the literary text. The work becomes something on the order of what I would call *l'oeuvre oeuvrée*, the worked and working text. No longer viewed as a stable object owned by a single author, it emerges as a site of translational or editorial labor.²⁶

De Mans syn på vem Eleanor Marx Aveling var kan alltså ha påverkat hans syn på hennes översättning, vilket i sin tur kan ha påverkat hans läsning av *Madame Bovary*. Sålunda kan en påstå att både översättaren och översättningen i sig påverkar synen på en roman, och följaktligen hur vi läser en text.

Detta är intressant i förhållande till Fredrika Bremers och Mary Howitts relation till litteraturen de producerade. Valet att låta Mary ensam stå på titelbladet när hennes man William också bidrog till översättningsarbetet för att således förmedla bilden av en helkvinnlig produkt gjordes antagligen i ett medvetet val för att påverka synen på översättningen, vilket också Burman påpekar.²⁷ Mary Howitt hade också ett litterärt rykte redan innan Bremer-översättningarna, och det var till en början hennes namn som stod med stora bokstäver på titelbladet.²⁸

²⁴ Apter 2013, s. 270.

²⁵ Apter 2013, s. 271.

²⁶ Apter 2013, s. 292f.

²⁷ Burman 2001, s. 206.

²⁸ Detta skriver även Arping och Leffler om, se: Arping & Leffler 2017, s. 61.

Venuti: främmandegöra eller domesticera?

I *The Translator's Invisibility: A History of Translation* framför Lawrence Venuti argumentet att översättning spelar en central roll i en kulturell och språklig maktkamp. I "Invisibility", bokens första kapitel, menar Venuti att det finns en tradition inom huvudsakligen amerikansk och brittisk översättning att "domesticera" litterära texter, dvs. att sudda ut allt det som ses som främmande.²⁹ Han menar att när texten läses flytande, utan något som lingvistiskt eller stilistiskt skaver, så blir översättaren osynlig för läsaren och en ser på den översatta texten som samma som originalet, alltså som att det inte alls är en översättning.³⁰ Venuti skriver att detta döljer de omständigheter som påverkar översättningsarbetet:

What is so remarkable here is that the effect of transparency conceals the numerous conditions under which the translation is made, starting with the translator's crucial intervention. The more fluent the translation, the more invisible the translator, and, presumably, the more visible the writer or meaning of the foreign text.³¹

Venuti kallar processen att domesticera eller osynliggöra översättningen för "a weird self-annihilation".³² Det är översättarens uppgift att förmedla det författaren skrivit, och om hen lyckas så är det först och främst författaren som hyllas för ett bra verk. Venuti menar att detta vidare bidrar till att översättare inte blir erkända för deras arbete även när ett översättningsverk bidrar till att en bok blir en bästsäljare eller vinner priser.³³ Venuti skriver att översättarens osynlighet delvis beror på en individualistisk syn på författarskap, att författaren fritt förmedlar sina tankar och känslor i en text vilket sedan ses som ett originellt och transparent självuttryck, fritt från språkliga, kulturella eller sociala effekter som skulle kunna försvåra den konstnärliga originaliteten.³⁴

This view of authorship carries two disadvantageous implications for the translator. On the one hand, translation is defined as a second-order representation: only the foreign text can be original, an authentic copy, true to the author's personality or intention, whereas the translation is derivative, fake, potentially a false copy. On the other hand, translation is required to efface its

²⁹ Venuti 2008, s. 1.

³⁰ Venuti 2008, s. 1.

³¹ Venuti 2008, s. 1.

³² Venuti 2008, s. 7.

³³ Venuti 2008, s. 4-7.

³⁴ Venuti 2008, s. 6.

second-order status with the effect of transparency, producing the illusion of authorial presence whereby the translated text can be taken as the original. [...] the precise nature of the translator's authorship remains unformulated, and so the notion of authorial originality continues to stigmatize the translators work.³⁵

Översättarens uppgift är alltså att få det att framstå som att läsaren tar del av författarens original. Detta leder till att översättarens roll i det färdiga verket ses som minimal. Stigmatiseringen leder även till ekonomiska konsekvenser för översättaren som, enligt Venuti, får för lite betalt för ett arbete som kräver litterära, språkliga och kulturella kunskaper och färdigheter.³⁶ Venuti förespråkar istället att översättningar ska läsas som egna texter, som "texts in their own right, permitting transparency to be demystified, seen as one discursive effect among others."³⁷ En översättning är alltid en text som omarbetats och blivit skriven på nytt, och enligt Venuti är det viktigt att läsa den som sådan.

Venuti diskuterar "the violence of translation", med vilket han dels menar de kulturella och sociala funktioner som påverkar vilka texter som produceras och blir lästa, men även att en text som genomgår en översättningsprocess förlorar det som är främmande vilket leder till att dess koppling till andra texter inom samma kultur inte kan förbli intakt.³⁸ Således kan en argumentera för att alla ändringar som sker i en text främmandegör den för dess egna kultur samtidigt som den domesticerar den för översättningsspråket. Venuti menar att även om översättning spelar en viktig roll i skapandet av en inkluderande litterär kanon och gör litteraturen mer tillgänglig för alla, så deltar det samtidigt i skapandet av identiteter för främmande kulturer. Med detta kan Venuti syfta till exotisering eller skapandet av stereotyper. "The violence of translation" kan således få stora sociala konsekvenser såsom etnisk diskriminering, kolonialism och terrorism.³⁹ Venuti anser istället att översättare ska ha som mål att "främmandegöra" (*foreignizing*) text, att inte försöka suddas ut kulturella skillnader:

The ultimate aim of the book is to force translators and their readers to reflect on the ethnocentric violence of translation and hence to write and read translated texts in ways that recognize the linguistic and cultural differences of foreign texts. What I am advocating is not an indiscriminate valorization of every foreign culture or a metaphysical concept of foreignness as an essential value; indeed, the

³⁵ Venuti 2008, s. 6.

³⁶ Venuti 2008, s. 10-13.

³⁷ Venuti 2008, s. 13.

³⁸ Venuti 2008, s. 14.

³⁹ Venuti 2008, s. 14.

foreign text is privileged in a foreignizing translation only insofar as it enables a disruption of receiving cultural codes, so that its value is always strategic, depending on the cultural formation into which it is translated. The goal is rather to elaborate the theoretical, critical, and textual means by which translation can be studied and practiced as a locus of difference, instead of the homogeneity that widely characterizes it today.⁴⁰

I kapitlet "Nation" diskuterar Venuti främmandegörande alternativ till domesticering och utgår delvis från Friedrich Schleiermachers föreläsning "Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetz"⁴¹ från 1813. Schleiermacher ger två metoder för översättning; antingen lämnar översättaren författaren ifred så mycket som möjligt och för läsaren närmare hen, eller så lämnar översättaren läsaren ifred så mycket som möjligt och för författaren närmare hen.⁴² Det förstnämnda skulle alltså innebära en enligt Venuti främmandegörande metod där översättaren behåller det som är främmande i texten, och det senare skulle innebära en domesticerande metod där översättaren tar bort det främmande. Venuti skriver att Schleiermacher föredrog den första metoden vilket "lät läsaren resa utomlands", och att han beskriver översättarens mål att ge läsaren en förståelse för den främmande texten som inte endast är etnocentrisk utan även specifik för en viss social grupp.⁴³ Alltså att läsaren liksom en turist skulle kastas in i en främmande kultur och bli bekant med den på så vis. I grova drag innebär metoden att översättaren har som syfte att framhäva det främmande i texten, de kulturella och lingvistiska skillnaderna. Det innebär bl.a. att texten böjs efter ett annat språks syntax, det är "bent toward a foreign likeness".⁴⁴

Venutis syfte med *The Translator's Invisibility* är att argumentera för en främmandegörande process i översättning och läsning av utländska eller främmande texter, och att synliggöra översättaren och översättarens specifika översättningsprocess. För att upptäcka främmandegörande effekter i en översättning behöver läsaren leta efter dem och kunna känna igen dem som just främmandegörande effekter.⁴⁵ Men Venuti menar att forskare och andra läsare måste lära sig att läsa texter på detta sett för att kunna upptäcka dessa effekter. Det innebär att inte enbart läsa text som en form av kommunikation, utan som "an interpretation

⁴⁰ Venuti 2008, s. 34.

⁴¹ *Om de olika metoderna att översätta.*

⁴² Venuti 2008, s. 84.

⁴³ Venuti 2008, s. 84.

⁴⁴ Venuti 2008, s. 85.

⁴⁵ Venuti 2008, s. 124.

that imitates yet varies foreign textual features in accordance with the translator's cultural situation and historical moment."⁴⁶ Venuti skriver att utan detta så kommer översättning att förbli osynligt oavsett vad översättaren har för strategier eller läsarens kunskap och intressen.⁴⁷ För min undersökning av Howitts översättning av Bremer innebär detta att diskutera hennes syfte att sprida och anpassa Bremers verk för brittiska läsare under viktorsiansk tid, samtidigt som översättningen skulle ses som så nära originalet som möjligt och gärna översatt direkt från svenska. Balansen mellan det autentiska och anpassningen kan diskuteras i Venutis termer av främmandegöring och domesticering.

Ahmed: Knowing Strangers

För att kunna diskutera vad det innebär att främmandegöra är det även nödvändigt att diskutera vad det främmande är och hur det förmedlas i text. Sara Ahmed reflekterar kring detta i "Knowing Strangers", det tredje kapitlet i boken *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality* från 2000. Här diskuterar Ahmed främlingen, etnografi och översättning. Ahmed menar att främlingen inte är någon som vi inte känner till, utan snarare någon vi känner just som en främling:

[...] the stranger is not *any-body* that we have failed to recognise, but *some-body* that we have already recognised *as* a stranger, as 'a body out of place'. Hence, the stranger is some-body we know as not knowing, rather than some-body we simply do not know.⁴⁸

Ahmed menar att främlingen är den vi stänger ute, den vi tycker är annorlunda. Ahmed skriver att det är en kärlek till kunskap som skapar avståndet mellan "vän" och "främling", alltså mellan det familjära och det främmande.⁴⁹ Vi söker alltså ständigt kunskap om världen, och detta inkluderar kunskap om vad som är främmande. För att undersöka hur bilden av främlingen skapas undersöker Ahmed etnografi som översättandet av olika kulturer.⁵⁰

Ahmed skriver att översättning innebär att förmedla det främmande *i* det familjära så tydligt som möjligt och vidare att:

⁴⁶ Venuti 2008, s. 124.

⁴⁷ Venuti 2008, s. 124.

⁴⁸ Ahmed 2013, s. 55.

⁴⁹ Ahmed 2013, s. 56.

⁵⁰ Ahmed 2013, s. 57.

[...] the event of dealing with foreignness could be rearticulated as a re-terming of the foreign such that the foreign becomes the familiar. In other words, ethnographic translation produces knowledge of the foreign through a radical *de-terming* of the foreign. Ethnographic knowledge would not be knowledge of the stranger, but knowledge of the familiar: knowledge which creates the stranger in the familial [*sic*] in order then to destroy it. If the 'coming to terms with' is provisional, then creating strangeness involves acts of violence that can be endlessly repeated.⁵¹

Etnografen producerar alltså kunskap om det främmande för att sedan göra det familjärt och således eliminera det främmande. Det påminner om Venutis "violence of translation" där han menar att genom översättning av det främmande så blir det främmande domesticerat eller så omdefinieras det till en egen bild av det främmande (se ovan). Skillnaden här är att etnografen producerar texter till skillnad från översättaren som endast översätter texter.⁵² Vidare skriver Ahmed att behovet av att "lösa" (*resolve*) det främmande ställs emot behovet att bevara det, vi behöver översätta det främmande till termer som vi förstår men på ett sådant sätt att det främmande fortfarande existerar i texten som just det främmande. Således både skapar kunskap (om främlingen) främlingen och förstör den samtidigt som det återskapar det främmande som något i sig självt, något som är "inte riktigt främmande" och "inte riktigt familjärt".⁵³

Det främmande i denna undersökning om *Strid och frid* är det svenska språket och den svenska kulturen för de engelskspråkiga som läste Howitts översättning, men det är även det norska som delvis exotiserar i Bremers original. *Strid och frid* var Bremers inlägg i den svensk-norska debatten och således ställs det svenska och det norska mot varandra och både likheter och skillnader diskuteras av romanens karaktärer. För Howitt innebär detta antingen att förmedla kunskap om två främmande språk och kulturer samtidigt som dessa delvis är främmande för varandra, eller att förena dessa i en främling som då skulle vara "det skandinaviska". Det senare valet riskerar dock att förlora en viktig del av romanen.

Mignolo: språkidentitet och språk som maktkamp

För att vidare diskutera Mary Howitts syfte med översättningen av Bremers författarskap, och varför det gjordes amerikanska översättningar trots att Howitts fanns att tillgå vilka kunde bli kopierade och utgivna av flera förlag är Walter D. Mignolos kapitel "An Other Tounge" i boken

⁵¹ Ahmed 2013, s. 58.

⁵² Vilket också Ahmed påpekar, se: Ahmed 2013, s. 58.

⁵³ Ahmed 2013, s. 59.

Local Histories/Global Designs relevant. Mignolo diskuterar språk och hur det påverkar bl.a. litteratur, akademi, lingvistik och utbildning, och hur detta fungerar i förhållande till nationella tankesätt som kopplar samman språk, litteratur, kultur och område (*territory*) till en enhet.⁵⁴ Mignolo menar att hur språk diskuteras är byggt på teorier som skapats under kolonial expansion, men dessa är inte användbara i en ”transnational world”, dvs. en värld med otydliga gränser eller en värld bortom gränser:

I assume that theoretical models dealing with languages have been built in complicity with colonial expansion. The linguistic and philosophical models of the twentieth century, and most remarkably those popularized in the 1960s and 1970s, are of little use for dealing with the transnational dimension of plurilinguaging, since they appear in academic discourse as a universal-speaking subject.⁵⁵

Att kunna diskutera språk bortom gränser är nödvändigt menar Mignolo, då nuvarande diskurser utgår från språkliga och kulturella kartor som skapats genom koloniala och imperialistiska tankesätt. Dessa tankesätt är påverkade av att språk har setts som tillhörande ett visst geografiskt område och att språk har använts för att göra anspråk på en ”sphere of influence”.⁵⁶ Det har setts som en nödvändig del av nationalideologi och språk och litteratur har använts för att stärka synen på nationen som ett enhetligt samhälle med en enhetlig kultur:

National ideologies were successful in naturalizing one language, defending its purity, linking it to a territory, and building monotopic sensibilities that supported influential conclusions in linguistics as a science and in a long Western philosophy of language tradition.⁵⁷

Mignolo skriver alltså att nationella geopolitiska gränser har ändrats under de senaste decennierna och att på grund av globalisering ritas språkliga kartor, litteraturgeografi och kulturella landskap om.⁵⁸

Mignolo förespråkar en analys av språk som kulturell praxis och som maktkamp snarare än som tillhörande objekt (som t.ex. grammatik, historia eller litterära verk).⁵⁹ Hur är detta

⁵⁴ Mignolo 2000, s. 219.

⁵⁵ Mignolo 2000, s. 219.

⁵⁶ Mignolo 2000, s. 221.

⁵⁷ Mignolo 2000, s. 229.

⁵⁸ Mignolo 2000, s. 218.

⁵⁹ Mignolo 2000, s. 227.

intressant i en översättningsanalys? Även om fokus för uppsatsen ligger på Howitts översättning så kommer jag delvis ställa den mot en amerikansk översättning. Genom att se på språk som en praktik, något som används som ett verktyg snarare än något statiskt så kan en eventuellt också börja förstå varför det gjordes flera översättningar av Bremer på samma språk, samt varför och hur dessa skiljde sig åt.

Analys

Jag kommer här att redogöra för de upptäckter jag gjort i undersökningen av Howitts översättning av *Strid och frid* med hjälp av utvalda exempel från texten och, där det är relevant, jämföra Howitts översättning med den amerikanska översättningen utgiven av förlaget Munroe samt den tyska översättningen av förlaget Brockhaus. Först kommer jag att ge en kort introduktion till romanen *Strid och frid*, därefter diskuterar jag den historiska kontexten till Howitts och den amerikanska översättningen, samt Howitts förord till *Strid och frid* och Lowells svar på denna i *North American Review*.

Svaret på frågan om Howitts översättning är gjort från svenska, tyska eller från den amerikanska översättningen besvaras huvudsakligen i "Översättningsfel och språkproblematik, det oöversättliga" där jag diskuterar misstag och svårigheter i Howitts översättning med hjälp av Apters text om oöversättlighet. Här jämför jag Howitts och den amerikanska översättningen samt delvis alla de tre tyska översättningar som utgavs 1841 för att således kunna diskutera vilken av dessa, om någon, Howitt kan ha använt sig av genom att spåra bl.a. felöversättningar. Denna fråga undersöks även delvis i "Främmandegörande eller exotiserande?" där jag bl.a. redogör för fotnoter som Howitt kan ha översatt från den tyska översättningen utgiven av Brockhaus. I samma kapitel diskuterar jag även Howitts översättning utifrån Venutis termer av domesticerande och främmandegörande strategier och undersöker således hur det skandinaviska förmedlas i Howitts översättning av *Strid och frid* samt i den amerikanska översättningen. Därefter diskuterar jag "Redaktören Howitt", dvs. de ställen då det ser ut som att Howitt medvetet gjort ändringar i texten, något som också är användbart i undersökningen om Howitt har gjort sin översättning från svenska eller inte. Slutligen redogör jag för *Strid och frids* motton och dikter och hur dessa ser ut hos Howitt, vilket är användbart för att besvara alla uppsatsens frågeställningar.

Fredrika Bremers *Strid och frid* och efterfrågan på det nordiska

Roman eller teckning

Det är inte enhetliga, vällyckade ”verk” man ska vänta sig hos Fredrika Bremer. Då slutar man med ett par stycken läsvärda, men medelmåttiga 1800-talsromaner. Det är bland skärvorna man ska titta.⁶⁰

Så skriver Birgitta Holm om Bremers verk i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*, och *Strid och frid* är inget undantag. Det är, vill jag hävda, en läsvärd roman med spännande intrig och vackra naturbeskrivningar. Samtidigt innehåller den feministiska inslag, kristna moralpredikningar och främst Bremers inlägg i den då aktuella norsk-svenska frågan, vilka oftast presenteras nästan fragmentariskt i romanen, inklistrat mitt i handlingen. Det gör ”skärvorna” inte desto mindre intressanta. Den norsk-svenska debatten lyckas visserligen Bremer förena med romanens handling bl.a. genom att svenskan Susanna och norrmannen Harald strider, eller kanske snarare käbblar, om vilket av deras respektive hemland som är det överlägsna. I romanens slut förenas Harald och Susanna i äktenskap, liksom Sverige och Norge förenades (under en tid) i den svensk-norska unionen. En kan argumentera för att detta speglas i striden mellan två gäss, en vit och en grå, som även de i slutet förenas ”i en ståtlig à la daube, som serverades och åts upp till firande af dagen, som såg Haralds och Susannas sista strid, och begynnelsen till deras eviga förening.”⁶¹

Samtidigt som en kan kritisera att romanen till viss del är fragmentarisk så är det viktigt att påpeka att Bremer själv tar upp detta i sitt efterord, och förklarar att det är därför hon själv inte kallar verket för ”roman”: ”Men det händer ofelbart, om du, såsom ofta hitintills, vill kalla *roman*, hvad jag kallat *teckningar*, och hvilka icke göra anspråk på romanens stränga sammanhang och utveckling, ehuru de visserligen ändå kunna hänga ihop.”⁶² Att Bremer inte vill göra anspråk på ”romanens stränga sammanhang och utveckling” tolkas som ett skyddande

⁶⁰ Holm, Birgitta. ”Ett världsomspännande befrielseföretag”. *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*. 2011-01-04. <https://nordicwomensliterature.net/se/2011/01/04/ett-varldsomspannande-befrielseforetag> (Hämtad 2018-04-24).

⁶¹ Bremer, Fredrika. *Nya teckningar utur hvardagslivet. Del 5, Strid och frid eller några scener i Norge*. Stockholm: L. J. Hjerta, 1840. Litteraturbanken. <https://litteraturbanken.se/forfattare/BremerF/titlar/NyaTeckningar5/sida/1/faksimil> (Hämtad 2018-02-16). E-bok. s. 121. (Observera att sidnumren skiljer sig åt mellan faksimilen och e-pubfilen. I denna uppsats har jag utgått från e-pubfilen.)

⁶² Bremer 1840, s. 122.

medel mot kritik, men samtidigt rymmer begreppet ”teckningar” ett större sanningsanspråk. Visst gör Bremer i *Strid och frid* en slags ”teckning” av den vackra norska naturen, de lustiga små djuren på gården, och det liv som människorna där kan tänkas leva, och den borgliga realism som bidragit till Bremers framgång går att finna i verket. Men realismen blandas med sublim romantik; det väldiga i Susannas sökande efter mening i livet, det motsägelsefulla skräckinjagande och enkla vackra i naturbeskrivningarna och den genomgående strävan efter något högre.

Handlingen

I *Strid och frid* möter vi Susanna Björk som i spädbarnsålder förlorade sin mor och senare även sin far och då fick flytta in hos släktingar som lät henne bli deras tjänarinna. Susannas lilla halvsyster Hulda var den enda källan till lycka, och hon drömmer om att kunna självständigt ta hand om systemen och vara som en mor åt henne. Susanna möter sedan Överstinnan, fru Astrid, och blir genast betagen av henne. Hon flyttar hem till hennes hem i Norge för att leva som hennes tjänarinna, och kvar lämnar hon Hulda som hon hoppas återvända till vid ett senare tillfälle. Susanna lever nu nästan enbart för fru Astrid och vill göra henne lycklig, men fru Astrid är djupt deprimerad och befinner sig nästan alltid i sitt rum. På gården möter Susanna Harald Bergman, en norsk man som också blivit betagen av fru Astrid och bestämt sig för att bo på gården och arbeta som dess förvaltare. Susanna och Harald börjar bråka om vilket land som är överlägset, Sverige eller Norge, och oftast är det Harald som retsamt provocerar Susanna. Ett tema i berättelsen är motsatser, och dessa finns hos Susanna i form av två personligheter; en ond, argsin personlighet som kallas för Barbra, och en ljuv, änglapersonlighet som kallas för Sanna. När Harald provocerar henne kommer Barbra fram, och för Susanna blir detta en utmaning i att kunna förbli Sanna. Barbra är hennes svaghet och Susanna kan inte finna lycka innan hon låter Sanna råda (någon liknande utmaning finns till synes inte för Harald, som istället kan provocera utan att vara en sämre människa för det).

Susanna och Harald bråkar, men de blir gradvis goda vänner och han berättar ofta gamla norska sagor, som läsaren också får ta del av. Under julen hör Susanna Harald försvara Sverige för andra norrmän, och han stiger då i Susannas aktning. Men under samma firande berättar en kvinna för Susanna att anledningen till att fru Astrid är deprimerad är att hon är skyldig till ett barnamord. Vi får sedan reda på att det är fru Astrids systerson som hon sörjer, och hon tror att

hennes man, den avlidna Översten, dödade barnet för att således kunna lyfta det arv som han hade rätt till. Men fru Astrid hittar sedan ett brev där hennes man skrivit att barnet fortfarande lever och att han endast sade att pojken hade dött för att kunna få förmögenheten. Fru Astrid, Harald, Susanna med fler beger sig på en resa till Bergen för att hitta barnet som fru Astrid inte träffat på över 20 år. Susanna och Harald vet inte anledningen till resan. De stöter på svårigheter i en snöstorm och blir av med vägvisare. Harald har en skadad axel och får en svår feber, och den svaga fru Astrid faller ihop av utmattning. Det blir då Susanna som räddar dem, ensam beger hon sig den sista biten till en by och hämtar hjälp. När hon är borta berättar fru Astrid för Harald om målet med resan, och han kommer då ihåg henne som sin faster och det blir tydligt att det hela tiden var Harald som var det försvunna barnet. Susanna kommer tillbaka med hjälp men faller sedan ihop och är nära döden. När hon vaknar och är åter i Fru Astrids gård möter hon där Harald som hämtat dit Hulda. Harald friar till Susanna, fru Astrid blir som mor för de båda, och romanen avslutas i en lycklig förening.

Susanna finner den lycka och acceptans som hon letat efter först då hon offrar sig själv för Harald och fru Astrid. Fru Astrid hade hittills varit likgiltig inför Susanna. Harald hade gradvis blivit förälskat i henne, men hans styvsyster Alette hade gett honom rådet att inte gifta sig med henne då hon var för obildad och hade ett för häftigt lynne, vilket Susanna hade råkat höra. Susanna har inte funnit tillhörighet innan, som tjänare har hon känt sig som någon som tar hand om människor utan att vara en del av dem. Hon accepterar sedan denna lott i livet, men tänker att om hon inte kan bli accepterad i livet så kanske hon kan bli det i döden: ”En stark vilja att försöka det yttersta, en hemlig glädje att få bevisa sin kärlek, om äfven med förlusten af sitt lif, bevingade hennes fjät [...]”.⁶³

Det är sålunda Sanna som vinner över Barbra i slutet, vilket förstärks när hon möter Hulda som utropar: ”Här är jag Sanna! Här är din lilla Hulda!” och fortsätter att kalla henne för just Sanna.⁶⁴

Bremers romaner som politiskt verktyg

Bremer slog igenom på den tyska marknaden och det var därigenom makarna Howitt började läsa Bremers böcker på tyska. Burman skriver att de insåg att den skandinaviska litteraturen,

⁶³ Bremer 1840, s. 99.

⁶⁴ Bremer 1840, s. 112.

som var populär i Tyskland, var okänd i Storbritannien, deras hemland.⁶⁵ De började översätta Bremers verk till engelska, och snart var hennes böcker kända i såväl Storbritannien som i Amerika. Trots att Bremer redan var populär i Tyskland skriver Greta Wieselgren att makarna Howitts arbete med att presentera nordisk litteratur för den engelskspråkiga världen förtjänar allt erkännande.⁶⁶ Detta eftersom Sverige under början av 1800-talet hade ett dåligt rykte och ansågs okultiverat och depraverat, på grund av C.G. af Forsells *Statistik över Sverige* (1831) som i sin tur åberopades av Samuel Laing i boken *A tour in Sweden* (1839), som målade upp en bild av ett kriminellt Sverige, med stort antal utomäktenskapliga barn och ett utbrett superi.⁶⁷ Vidare skriver Wieselgren att Bremer med sina böcker ville ändra synen på Sverige, det skulle framställas som ett kristet land med heliga familjeband. Detta lyckades hon också med.⁶⁸

Arping skriver att Bremer i Tyskland passade in i rådande Biedermeier-ideal, att hon i Storbritannien placerades bland de inhemska viktorianska kvinnliga författarna och att hon i USA "snarare sågs som universell i meningen i affinitet med den amerikanska frihets- och entreprenörsandan."⁶⁹ För Storbritannien sågs Bremer som lik britterna, dvs. samma kristerliga ideal, samma upphöjande av familjelivet. Mary Howitt spelade en stor roll i detta. Johnston skriver:

A critic for the *Athenaeum* reviewing 'The Home; or Family Cares' actually begins by celebrating the fact that the translation is 'by an English wife and English mother' and is therefore 'good service done to her country', interpreting reception of the work in nationalistic terms as a contribution to domestic politics and thereby, I would argue, signalling appropriation in colonizing terms. In considering Bremer's transformation for an English readership I want to link this political concept of the everyday to both domestic ideology and the politics of home because they proved essential with regard to successful colonization and consolidation of the empire.⁷⁰

Johnston gör alltså en koppling mellan fokuseringen på den brittiska makan och modern Mary Howitt, de familjeideal som var rådande och som beskrevs i Bremers verk, och kolonialistiska verktyg där familjeidealen var essentiella. Här är Mignolos diskussion om språk, litteratur och

⁶⁵ Burman 2001, s. 204f.

⁶⁶ Wieselgren 1978, s. 108.

⁶⁷ Wieselgren 1978, s. 108f.

⁶⁸ Wieselgren 1978, s. 109.

⁶⁹ Arping 2017, s. 14f.

⁷⁰ Johnston 2013, s. 153f.

kolonialism där litteraturen är en del i geopolitisk maktkamp intressant. Mignolo skriver: "the complicity between language, literature, culture, and nation was also related to geopolitical order and geopolitical frontiers. Language and literature were part of state ideology, supported by its organic intellectuals [...]"⁷¹ Den moral som Bremer ville förmedla passade in politiskt med den brittiska kolonialismen och familjeidealen, men eftersom Bremer var svensk, inte brittisk, så framhävdes Mary Howitts roll som kristen brittisk moder och förmedlare av god moral. Det verkar vara tvärtom mot vad Venuti beskriver i *The Translator's Invisibility*, dvs. att översättaren historiskt sett ska synas så lite som möjligt.⁷²

I sitt förord till *Strife and Peace* citerar Howitt ett brev som Bremer ska ha skickat till henne:

Sweden is a poor but noble country; England is a rich and noble one; but in spirit they are sisters, and should know each other as such. Let us, dear Mrs. Howitt, contribute to that end!⁷³

Samma brev finns citerat i Howitts självbiografi.⁷⁴ Det säger något om synen på importerad litteratur, att argumentet som förs i Howitts förord bl.a. är att det finns en affinitet mellan Sverige och Storbritannien och att hon således har en större rättighet att översätta Bremer än vad amerikanerna har. Importerad litteratur var inte heller vanligt i Storbritannien under denna tid.⁷⁵ Kanske kan även det förklara varför Bremer fick skrivas om som brittisk, eller åtminstone framhållas som tillhörande ett land som var lik Storbritannien i många avseenden.

Samtidigt som en kan argumentera för att översättningen av Bremer ingick i ett stärkande av det brittiska imperiets gränser, så kan en även argumentera för att hennes verk användes för att destabilisera kvarvarande kolonialistiska gränser i USA, något Arping skriver om:

Det visar sig att Fredrika Bremers verk passade synnerligen väl in i det pågående amerikanska identitetsökandet vid 1800-talets mitt. När den unga nationen ville skapa sin egen litteratur och en självbild bortom den brittiska kulturhegemonin erbjöd författare som Bremer helt enkelt en god *transferidentitet*. Här finns med andra ord en postkolonial situation att ta hänsyn till, samtidigt som USA:s egen

⁷¹ Mignolo 2000, s. 218.

⁷² Venuti 2008, s. 7.

⁷³ Howitt 1844, s. xvi.

⁷⁴ Howitt, Mary. *Mary Howitt. An Autobiography*. London: Isbister and Co., 1889.
<https://archive.org/details/maryhowittautobi00howi> (Hämtad 2018-04-24). s. 179.

⁷⁵ Arping 2017, s. 15.

status som "the land of the free" hotades av det kvarvarande slaveriet och den hänsynslösa behandlingen av kontinentens urbefolkning.⁷⁶

Amerikanerna skapade nästan ingen egen litteratur under denna tid utan importerade nästan allt.⁷⁷ I Howitts förord till *Strife and Peace* kritiserar hon detta och menar att briterernas författare stod för amerikanernas litterära marknad.⁷⁸ Det Arping skriver i citatet ovan är alltså att Bremer ingick i en kulturell övergång från den brittiskdominerande till den självständiga amerikanska identiteten. Vidare skriver Arping att alltfler blickar riktades mot Skandinavien för konstruktionen av den nya amerikanska identiteten, "närmare bestämt den germanska motberättelsen till historien om Columbus upptäckt av Amerika, där trådar löpte från vikingar och fram till pilgrimer, nybyggare och yankees, i ett slags föreställd gemenskap."⁷⁹

Med detta i åtanke är Bremers popularitet i USA inte svårförklarad. I *Strid och frid* tillägnas större delen av ett kapitel åt vikingaberättelser och ett alternativt narrativ till Columbus upptäckt. Detta är i kapitel 13: "En afton i Dagligstuen":

Emedlertid ha flera Isländska analister antecknat, att under hvar århundrade, ifrån Leifs upptäckt och ända till Columbus, har Amerika blifvit besökt af Norrmän. Bevis och minnen om deras färder ha vi endast i dessa berättelser, samt i den märkvärdiga stenen nu kallad: "Dighton writing Rock" vid stranden af floden Taunton i Massachusetts [*sic*], och hvars runor och hieroglyfer, sist aftecknade af Amerikanske lärde, år 1830 lemna vidare bekräftelse om berättelsernas sanning. [---] "Men min söta Alette!" utropade Harald förvånad, "är det då icke solklart att utan Norrmännens Vinlandsfärder, hade Columbus visst icke kommit på den tanken att söka ett land bortom det stora hafvet?"⁸⁰

Alette avfärdar Haralds berättelser som sagor, men för den amerikanska publiken verkar detta kapitel ansetts vara viktigt och åtminstone innehålla ett korn av sanning. I den amerikanska översättningen beställd av Munroe, kopierad och utgiven i London av William Smith, har flera fotnoter lagts till som inte går att finna i originalet. I dessa beskrivs vikingasagorna och deras upptäckt av Amerika ("Vinland") i flera sidor.⁸¹ Detta är synnerligen anmärkningsvärt då denna utgåva för övrigt har förkortats (något jag återkommer till). Här är det också givande att påpeka

⁷⁶ Arping 2017, s. 17f.

⁷⁷ Arping 2017, s. 15.

⁷⁸ Howitt 1844, s. vii.

⁷⁹ Arping 2017, s.18.

⁸⁰ Bremer 1840, s. 57f.

⁸¹ Bremer 1843, s. 45–48.

Venutis syn på en översättning som en egen text som omarbetats och således inte är ett original.⁸²

De nordiska myterna och vikingasagor är också något som Lowell tar upp i inledningen till hans tidigare nämnda artikel i *North American Review*. Liksom Harald i *Strid och frid* kopplar han ihop nordiska berättelser och vikingar med den amerikanska historien.⁸³

Det går således att konstatera att Bremers verk introducerats för världsmarknaden under en intressant tid och att hennes popularitet delvis kan ha politiska förklaringar. Detta kan också förklara behovet av amerikanska översättningar, som således hade andra motiv än Howitts brittiska översättning.

Mottagande och recensioner av Howitts översättningar

Doris Ryan Asmundsson skriver i sin avhandling *Fredrika Bremer in England* att Bremer fick bra kritik när hennes verk introducerades i England.⁸⁴ De recenserades i de stora tidskrifterna och blev noggrant analyserade i artiklar som innehöll långa utdrag, och jämförelser gjordes med Samuel Laings Sverigerapport.⁸⁵ Asmundsson skriver att även om vissa recensenter inte var övertygade om att Bremers bild av Sverige var helt sanningsenlig så var de ändå villiga att godta den.⁸⁶

Få kommentarer angående Howitts översättning ingick i de första brittiska recensionerna, men senare fick Howitts utså mycket kritik för översättningarna som analyserades mer noggrant än innan, något Johnston menar beror på en debatt om översättningspraktik i slutet av 1840-talet, då översättare med bättre kunskap och träning utgjorde konkurrens.⁸⁷ Under 1850-talet kritiserades Howitt av ingen mindre än Bremer själv, något Wieselgren menar började redan med boken *England om hösten* 1851.⁸⁸ Men det var i och med att *Hemmen i den nya världen* kom ut på engelska som Howitt fick utstå hårdare kritik. Verket blev nämligen kritiserat för att ha varit okänsligt, flera kända individer och deras privatliv avslöjas i de olika breven som utgör verket, och Bremer menade att detta berodde på Howitts bristande översättning.⁸⁹ Bremer

⁸² Venuti 2008, s.13.

⁸³ Lowell 1844, s. 480–483.

⁸⁴ Asmundsson 1964, s. 49.

⁸⁵ Asmundsson 1964, s. 49.

⁸⁶ Asmundsson 1964, s. 49.

⁸⁷ Johnston 2013, s. 152.

⁸⁸ Wieselgren 1978, s. 115.

⁸⁹ Wieselgren 1978, s. 120.

försvarade verket offentligt i insändaren "A Card" som publicerades i *The London Times* och *Daily National Intelligencer* i Washington, daterad 23 december 1853, och hon menar att Howitt inte har tagit bort det hon bett henne ta bort.⁹⁰ Burman skriver att Bremers insändare "kan ses som en förklarande ursäkt för Howitt – och var kanske menad så – men kan lika gärna tolkas som en anklagelse" och vidare att det också var så som Howitt uppfattade det.⁹¹ Laurel Ann Lofsvold skriver om händelsen i "Blaming the Messenger: Mary Howitt's translation of Fredrika Bremer's *Hemmen i den Nya världen*". Lofsvold menar här att även om Howitts översättning var bristande så ställde Bremer högre krav på henne än vad som är rimligt för en översättare.⁹² Hon menar att Bremer krävde att Howitt skulle agera redaktör såväl som översättare och det är här hennes arbete är som mest bristande:

It is understandable that Bremer was unhappy with the work's flaws, including those of translation. Yet the demands she placed on Mary Howitt went beyond those of a professional author-translator relationship. If Mary Howitt failed Fredrika Bremer, she failed her as an editor and as a 'criticising friend.'⁹³

Av de recensioner från början av 1840-talet som Asmundsson inkluderar i avhandlingen så nämns Howitt väldigt lite, och när hon nämns så är det i form av positiva kommentarer.⁹⁴ Asmundsson citerar en artikel i *Fraser's Magazine* där författaren gratulerar Howitt för ett välgjort arbete och skriver att hon har lyckats i utförandet av sitt värv.⁹⁵ I den tidigare nämnda artikeln i *North American Review* av Lowell blir Howitt däremot sågad. Lowells artikel var ett svar på det förord Howitt inkluderade i sin översättning av *Strid och frid*. Hon kritiserar här de "litterära pirater" som stal hennes arbete, kopierade det och gav ut det i billigare utgåvor.⁹⁶ Hon klagar även på de billiga amerikanska översättningarna som utgav sig för att vara gjorda från svenska, men som hon menar måste gjorts från de tyska utgåvorna.⁹⁷ Den tyska översättningen från Munroe trycktes nämligen som nämnts i London av William Smith året innan Howitts översättning gavs ut, vilket förargade Howitt.⁹⁸ I förordet ger Howitt exempel ur den

⁹⁰ Wieselgren 1978, s. 120f.

⁹¹ Burman 2001, s. 350.

⁹² Lofsvold 1995, s. 226f.

⁹³ Lofsvold 1995, s. 226f.

⁹⁴ Asmundsson 1964, s. 49–63

⁹⁵ Asmundsson 1964, s. 53.

⁹⁶ Howitt 1844, s. v.

⁹⁷ Howitt 1844, s. vii, ix.

⁹⁸ Howitt 1844, s. vi.

amerikanska översättningen för att styrka argumentet att de egentligen är gjorda från tyska, och hon fördömer förekomsten av amerikanska slangord som förekommer i översättningen.⁹⁹ Howitt citerar även ett brev som Bremer skickat till henne, där Bremer ska ha uttryckt en glädje i att få se de engelska översättningarna.¹⁰⁰ Men i ett annat brev från Bremer daterat 21 februari 1843 till vännen och läraren Per Johan Böklin kallar Bremer den engelska utgåvan av *The Neighbours* (*Grannarne*) för en ”mycket medelmåttig öfversättning”.¹⁰¹ I ett senare brev till makarna Spring daterat den 28 november 1853 menar Bremer att det nästan är fantastiskt att Howitts lyckats så väl i hennes översättningsarbete då hon uppenbarligen inte kan så mycket svenska.¹⁰² Hur som helst hade Howitt rätt att vara upprörd då översättningar inte var skyddade under copyright-lagar under denna tid. Frågan om copyright-lagar för översättningar drevs av Howitt, och 1848 verkställdes en ny lag som skyddade Howitt och Bremers verk från ”Literary Buccaneer[s]”.¹⁰³

Lowell svarade således på Howitts förord i hans recension ”New Translations of the Writings of Miss Bremer”, och här är han väldigt hård mot henne. Lowell argumenterar för att Howitt själv har gjort sin översättning av *Strife and Peace* från tyskan, och han ger flera exempel på fel hon fått med sig därigenom.¹⁰⁴ Han skriver att: ”It will not be difficult to prove, that Mrs. Howitt makes all her own translations chiefly from the German, and that, if she understands Swedish at all, her knowledge of it must be limited and superficial.”¹⁰⁵ Men det är inte bara svenska som Howitt inte verkar kunna, Lowell påstår även att hennes kunskap i engelska är bristande, och ger exempel på Howitts ”ungrateful and unfilial treatment of her own mother-tounge.”¹⁰⁶ Om Lowells artikel skriver Burman: ”Han ansåg [Howitts förord] okvinnligt och elakt och hävdade att Howitt ägde föga kunskap i svenska, något mer i tyska och

⁹⁹ Howitt 1844, s. vii–xiv.

¹⁰⁰ Howitt 1844, s. xvi; Howitt 1889, s. 179.

¹⁰¹ Bremer, Fredrika. *Fredrika Bremers brev. Samlade och utgivna av Klara Johanson och Ellen Kleman. Del II. 1838-1846*. Stockholm: P.A Nordstedt & söners förlag, 1916. s. 317.

¹⁰² Bremer, Fredrika. *Brev. Ny följd. II 1853–1865. Tidigare ej samlade och tryckta brev utgivna av Carina Burman*. Möklinta: Gidlunds förlag, 1996, s. 56f. ”[Mary Howitt’s] translation of my late work has made me suffer and makes me suffer a good deal of anxiety, then she evidently knows to [sic] little of the Swedish language to have undertaken the work. (This, entre nous.) Her own stile [sic] is excellent and her language also, only she knew the Swedish as well! It is almost wonderful that she has succeeded so well on the whole. But there are some serious blunders and mistakes. [...]”

¹⁰³ Asmundsson 1964, s. 96 ; Howitt 1844, s. v.

¹⁰⁴ Lowell 1844, s. 500ff.

¹⁰⁵ Lowell 1844, s. 499.

¹⁰⁶ Lowell 1844, s. 502.

mycket liten i engelska.”¹⁰⁷ Lowell påstår dessutom att Howitt, åtminstone till viss del, kopierat från den amerikanska översättningen.¹⁰⁸ Arping kallar språkkritiken och kravet på marknadsregleringen i Howitts förord för ”a real punch in the face to American identity and self-image” och vidare att Lowells artikel ”underscores a conflict beyond the specific translations of Bremer’s early novels.”¹⁰⁹ Även om Lowells kritik till viss del var befogad så kan det alltså finnas subjektiva bakomliggande anledningar till artikeln, där Lowell vill försvara den amerikanska identiteten.

Översättningsfel och språkproblematik, det oöversätliga

Howitts felöversättningar

I Lowells artikel används som sagt flera sidor åt att kritisera de felöversättningar som förekommer i Howitts översättning. Detta är ett verktyg för att dels visa på bristande kunskaper i svenska, och dels för att visa på att översättningen kommer från tyska, då vissa fel går att härleda till tyskan. Men åtminstone ett exempel (han ger exempel ur flera romanöversättningar, varav jag enbart undersökt *Strid och frid*) som Lowell använder är inte alls en felöversättning, något jag återkommer till. Andra felöversättningar går att återfinna i Howitts såväl som den amerikanska översättningen, men Lowell framhäver Howitts misstag och fel. En anledning till varför han kan tänkas vilja försvara den amerikanska översättningen är att han läst Howitts förord där hon kritiserar den och menar att den är påskyndad och slarvigt gjord, samt att den inte är översatt från svenskan utan gjord från en tysk översättning.¹¹⁰ Howitt ger flera exempel på översättningsfel från den amerikanska och skriver:

The simple fact, however is, and I am now in condition to demonstrate it most satisfactorily, as I now print my translation of one of the stories which has been reprinted from the American translation— ”Strife and Peace;” and it will be in the power of anyone to test the matter, and see that these American translations ARE NOT AT ALL TRANSLATED FROM THE SWEDISH, *but from the German* ;

¹⁰⁷ Burman 2001, s. 206.

¹⁰⁸ Lowell 1844, s. 507.

¹⁰⁹ Arping, Åsa. ”A Writer of One’s Own? Mary Howitt, Fredrika Bremer, Translation, and Literary ‘Piracy’ in the U.S and Britain in the 1840s”. I *Gender and Translation. Understanding Agents in Transnational Reception*, Isis Herrero López, Cecilia Alvstad, Johanna Akujärvi, Synnøve Skarsbø Lindtner (red.), s. 84–106. Québec: Vita Traductiva. Éditions québécoises de l’oeuvre, 2018. s. 95.

¹¹⁰ Howitt 1844, s. viii–ix.

*and so far, as I will directly shew, from replacing the numerous important passages omitted by the carelessness of the German translator, the Americans purposely cut away a vast number more, in order to reduce the work to as cheap a quantity as possible.*¹¹¹

Howitt utmanar vem som helst att undersöka vilken översättning som är bäst, hennes eller den amerikanska, och eventuellt ville Lowell anta denna utmaning. Han tar bl.a. upp följande misstag hos Howitt:

The word *fruktansvärdt* (fearful, fearworthy,) is metamorphosed into "fruitful." Mrs. Howitt falls into this error whenever she meets the word, and, in one instance (page 90),¹¹² where it is applied to a thunderstorm, she adroitly extricates herself from a dilemma by substituting for the original substance the shadowy platitude of "the *affluent* pomp of the storm!"¹¹³

Lowell är hård mot Howitt vilket är befogat då misstaget förstör spänningen i Bremers beskrivningar, och bara i romanens första kapitel gör hon samma fel tre gånger. När Bremer skriver: "[...] den ofantliga fjellbygd, som på en sträcka af etthundrafemtio geografiska kvadratmil företer allt hvad naturen eger stort, fruktansvärdt, skönt och förtjusande."¹¹⁴ översätter Howitt detta till: "[...] that stupendous mountainous district which in a stretch of a hundred and fifty geographical miles comprehends all that nature possesses of magnificent, fruitful, lovely, and charming."¹¹⁵ För en engelskspråkig läsare framstår det kanske inte som något konstigt, men misstaget förvandlar passagen från romantisk sublim till borgerlig idyll. Jämförelsevis behålls detta i den amerikanska översättningen från Munroe: "[...] and contains within itself all that is most grand, most terrible, or most beautiful in nature."¹¹⁶ Här behålls sålunda motsättningen i "most terrible" och "most beautiful".

I slutet av det andra kapitlet när berättaren radar upp personer och deras arbeten uppstår fler svårigheter. Originalen lyder:

[...] Susanna Björk regerade så godt som oinskränkt öfver husets ekonomiska del, samt dess qvinliga personal Larina "Stuepige", Karina "Gårdspige" och Petro

¹¹¹ Howitt 1844, s. ix.

¹¹² Lowell använder sig av en billig utgåva av Howitts översättning istället för den auktoriserade utgåvan. Kanske var detta ännu ett sätt att kritisera förordet på. Felet han tar upp går även att finna i: Bremer 1844, s. 63.

¹¹³ Lowell 1844, s. 500.

¹¹⁴ Bremer 1840, s. 3.

¹¹⁵ Bremer 1844, s. 60.

¹¹⁶ Bremer 1843, s. 3.

”Kokka”, samt öfver ”Fjösets” (ladugårdens) vårdarinnor Mathea ”Budeja” och Göran ”Fjös-Jente” [...] ¹¹⁷

I Howitts översättning uppkommer några problem. Det första är titeln ”Budeja” som betyder ”lagårdspiga”, och det andra är ”Fjös-Jente” (ungefär ”ladugårds-jänta” eller ”mjölkerska”).

[...] Susanna Björk ruled as excellently as with sovereign sway over the economical department, over the female portion of the same, Larina the parlour-maid, Karina the kitchen-maid, and Petro the cook, as well over the farm-servants Mathea, Budeja, and Goran the cattle-boy [...] ¹¹⁸

Här har Howitt alltså trott att ”Budeja” är ett namn snarare än en titel, och ”Fjös-Jente” har blivit ”the cattle-boy”. Lowell skriver också om felöversättningarna och är upprörd över att Göran blivit en ”milkmaid” (*mjölkerska*):

[...] she turns *Budeja* into a proper name; and, in the next line, depending on the same unsafe authority for the meaning of *Fjösjente*, she metamorphoses a hapless *milkmaid* into a ”cowboy.” ¹¹⁹

Kanske var Howitt förvirrad över att någon som heter Göran skulle vara en ”Jente”. Berättaren listar Göran under ”vårdarinnor” vilket borde innebära att det är en kvinna, eventuellt med Göran som smeknamn eller efternamn. Eller så är det en man och berättaren har gett honom titeln skämtsamt. Oavsett vilket verkar Howitt ha ansett att någon som heter ”Göran” måste vara en man och således ändrat det till ”cattle-boy”. Hon har också ersatt ”ö”-et i namnet till ett ”o”, något hon inte gör med ”Björk” i början av meningen. Det är lite förvånande då hon hittills har bevarat de svenska bokstäverna. Intressant är också att det i Munroes version är tvärtom; ”Björk” stavas med ”o” och ”Göran” med ”ö”:

[...] Susanna Bjork bore unlimited sway in the domestic economy ; directing, in the interior department, the movements of Larina, the parlour-maid, Karina, the house-maid, and Petra, the cook ; and ruling not less absolutely the guardians of the farm-yard, Matthea and Budega, Göran the herdsman [...] ¹²⁰

Här har också ”Budeja” blivit namnet ”Budega”, och Göran är här en ”herdsman”. Dessutom har kokerskan fått ett namn som eventuellt låter kvinnligare: ”Petra” istället för ”Petro”.

¹¹⁷ Bremer 1840, s. 6.

¹¹⁸ Bremer 1844, s. 66.

¹¹⁹ Lowell 1844, s. 500.

¹²⁰ Bremer 1843, s. 4.

I samma kapitel gör Howitt ett misstag i kapitlets motto:

Kjender du den svale, dybe, kirkestille Dale uden Arner, uden Sti og Navn?"
Velhaven.¹²¹

Howitts översättning lyder:

Knowest thou the deep, cool dale,
Where church-like stillness doth prevail;
Where neither flock nor herd you meet;
Which hath no name nor track of feet?
VELHAVEN.¹²²

Ett misstag är tydligt vilket är felöversättningen av "Arner" (*hård*) till "herd" (*flock*). Lowell skriver om detta i *North American Review*:

Mrs. Howitt has shown a great liking for cattle. She has conveyed ("the wise it call") these herd out of the American version. The original says nothing of them. A literal translation would be, – "Knowest thou the cool, deep, church-still vale, without *hearths* (*Arner*), without path and name?" Possibly, she took it from the German, mistaking *Heerde* for *Heerd*. But we are warranted in tracing it to the American version from the fact that, in another place, where Miss Bremer has quoted Job, Mrs. Howitt has followed the American translator, *and given a different text from that in the Swedish*.¹²³

Antagligen har Howitt *inte* följt den amerikanska översättningen i fallet med bibelcitaten vilket jag utvecklar nedan. Hon behöver inte ha gjort det här heller. Liksom Lowell skriver så är det tyska ordet "Heerd[-e]" ("Herd" med modern stavning), vilket betyder "hård", likt ordet "Heerde[-n]" ("Herde" med modern stavning), vilket betyder "hjord" eller "flock". Detta innebär att en översättare som endast undersöker tyskan riskerar att göra en felöversättning.¹²⁴ Antagligen har Lowell läst den tyska översättningen från Brockhaus från 1841 där det står "Heerde" (vilket alltså antingen kan betyda "hård" i plural eller "hjord" i singular),¹²⁵ men detta är inte den enda översättningen som Howitt samt Munroes översättare kan ha utgått från. Samma år kom två andra (ej auktoriserade) tyska översättningar; en från Behagen & Klasig och

¹²¹ Bremer 1840, s. 5. *Känner du den svala, djupa, "kyrkstilla" dalen utan hård, utan stig och namn?* (min övers.)

¹²² Bremer 1844, s. 64.

¹²³ Lowell 1844, s. 507.

¹²⁴ Hoppe, Otto. *Tysk-svensk ordbok. Skolupplaga*. 3:e uppl. Stockholm: P. A. Nordstedt & Söners förlag, 1927. s.2 69.

¹²⁵ Bremer 1841c, s. 5.

en från F.H. Morin. Morins översättning använder ordet ”Hütten” (*hyddor, stugor*) istället för ”Heerd”.¹²⁶ Men Behagen & Klasig innehåller samma fel som de engelska översättningarna: ”Ohne Heerden, ohne Steg und Namen?”.¹²⁷ ”Heerden” betyder alltså ”hjordar” och inte ”hård” eller ”härda”. Vilket innebär att samma fel som de båda engelska översättningarna har gjort kan spåras till en tysk översättning från 1841. Således behöver inte Howitt ha läst den amerikanska översättningen, men eftersom den kom ut ett år innan hennes egen så går det inte att helt utesluta. Hon kan mycket väl ha utgått från en tysk översättning vilket åtminstone Munroes översättare med all sannolikhet har gjort.

I inledningen skrev jag att den tyska översättning som visade sig vara av störst intresse, och den som Howitt troligen utgick från om hon använde sig av tyskan, är av förlaget F.A. Brockhaus, och att det är den som jag huvudsakligen undersökt. Detta trots att det står ”Heerden” i utgåvan från Behagen & Klasig. Även om det i sig är väldigt talande så är det inte orimligt att Howitt såväl som Munroes översättare använt sig av Brockhaus, där det alltså står ”Heerde” vilket lätt kan misstas för ”flock”. Argumentet för att Howitt antagligen använde sig av Brockhaus översättning är dels att jag funnit fotnoter som verkar vara översatta från Brockhaus utgåva, och dels att andra fel kan spåras till den. I romanens tredje kapitel finns ett sådant exempel när Bremer beskriver Susannas dåliga sida Barbra som ”jord-trollet”, vilket Howitt, såväl som Munroes översättare, översatt till ”earthly demon”.¹²⁸ I Brockhaus utgåva står det ”Erddämon” och i Behagen & Klasig står det ”Voltergeist [*sic*]”.¹²⁹ I Morin står det endast ”Dämon”.¹³⁰ Om översättningen av ”jord-trollet” med ”earthly demon” är fel är en tolkningsfråga, men det är värt att nämna att Howitt på andra ställen översätter ”troll” till ”hobgoblins”, ”monsters” och ”spectres”.¹³¹

Det går att räkna upp många exempel på raka felöversättningar som Howitt gör, några av dem är:

¹²⁶ Bremer, Fredrika. *Streit und Friede, oder, einige Scenen in Norwegen*. Berlin: F.H. Morin, 1841[b]. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=chi.81381575;view=1up;seq=7> (Hämtad 2018-04-23). s. 6.

¹²⁷ Bremer, Fredrika. *Streit und Friede*. Dr. E.A. Wollheim (övers.) Bielefeld: Behagen & Klasig, 1841[a]. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=chi.81381164;view=1up;seq=16> (Hämtad 2018-04-23). s. 5.

¹²⁸ Bremer 1840, s. 11; Bremer 1844a, s. 75 ; Bremer 1843, s. 6.

¹²⁹ Bremer 1841c, s. 14; Bremer 1841a, s. 13.

¹³⁰ Bremer 1841b, s. 120.

¹³¹ Bremer 1844a, s. 82,177,215,216 ; Bremer 1840, s. 14, 66, 86, 87. (Ej medräknat de tillfällen då Bremer använder ordet ”troll” i betydelsen ”trolleri”).

Original	Howitts översättning	Översättningen beställd av förlaget Munroe
”blygsamma” ¹³²	”well-meaning” ¹³³	”demure” ¹³⁴
”förtroliga och förskräkta” ¹³⁵	”confidently and bashfully” ¹³⁶	”timidly, yet confidently” ¹³⁷
”hon spratt förskräckt till” ¹³⁸	”she shrunk together in terror” ¹³⁹	”she started suddenly” ¹⁴⁰
”lät Susanna der styra och ställa som hon ville.” ¹⁴¹	”let Susanna scold there and govern just as she would.” ¹⁴²	”left Susanna to govern all things as she would.” ¹⁴³
”säga honom huru jag lefver” ¹⁴⁴	”tell him how I love.” ¹⁴⁵	”tell him that I live.” ¹⁴⁶
”Det var friskt lif öfverallt.” ¹⁴⁷	”There was fresh life everywhere.” ¹⁴⁸	”Everywhere was the fresh stirring life of winter.” ¹⁴⁹
”gräsen” ¹⁵⁰	”grapes” ¹⁵¹	”the grasses” ¹⁵²

Munroes version är med här trots att den översättningen inte alltid innehåller samma fel, detta dels för jämförande syften och dels för att visa att Howitt gör misstag som inte återfinns i den amerikanska översättningen, vilket kan tyda på att hon inte utgått från denna, vilket Lowell alltså påstår.

¹³² Bremer 1840, s. 7.

¹³³ Bremer 1844, s. 68.

¹³⁴ Bremer 1843, s. 4.

¹³⁵ Bremer 1840, s. 7.

¹³⁶ Bremer 1844, s. 68.

¹³⁷ Bremer 1843, s. 4.

¹³⁸ Bremer 1840, s. 7.

¹³⁹ Bremer 1844, s. 69.

¹⁴⁰ Bremer 1843, s. 5.

¹⁴¹ Bremer 1840, s. 14.

¹⁴² Bremer 1844, s. 81.

¹⁴³ Bremer 1843, s. 7.

¹⁴⁴ Bremer 1840, s. 24.

¹⁴⁵ Bremer 1844, s. 100.

¹⁴⁶ Bremer 1843, s. 11.

¹⁴⁷ Bremer 1840, s. 41.

¹⁴⁸ Bremer 1844, s. 130.

¹⁴⁹ Bremer 1843, s. 16.

¹⁵⁰ Bremer 1840, s. 45.

¹⁵¹ Bremer 1844, s. 137

¹⁵² Bremer 1843, s. 18.

Munroes översättare verkar ha färre felöversatta ord överlag, vilket delvis kan bero på att vissa ord eller meningar inte alls har översatts (de saknas alltså i texten). Lowell kritiserar t.ex. Howitts översättning av ”rykende” (*rykande*) till ”rushing”:

Rykende, (reeking, smoking,) she has changed to ”rushing.” She has here been misled by the German translation, where it is rendered ”*rauchende*,” which she mistook, probably for ”*rauschende*.”¹⁵³

Eftersom Lowell verkar ha som syfte att försvara den amerikanska översättningen och kritisera Howitt så nämner han inte att ”rykende” saknas i utgåvan från Munroe, adjektivet finns inte alls med i översättningen.¹⁵⁴

Det oöversättliga

Vissa ord eller fraser är speciellt svåra att översätta. Det kan vara vissa ord, slangord eller talesätt som saknar (i detta fall) engelsk motsvarighet, eller som tappat mening eller får en lite annorlunda innebörd i översättningen. Emily Apter kallar sådant för ”the Untranslatable”, men i detta begrepp inkluderar hon även bl.a. ”grand abstractions – Logos, God, Truth, Marx’s General Equivalent – nouns, in short, at their greatest distance from material referents.”¹⁵⁵ Uppräknat är transcendentala abstraktioner som till stor del inte utgör ett större problem i en roman som just *Strid och frid*, med undantaget ”Gud”. Kristendomen är, liksom i alla Bremers verk, ett konstant inslag. I kapitlet ”Fru Astrid”, bokens fjärde kapitel, är t.o.m. två bibelcitat inkluderade. Som jag skriver ovan menar Lowell att Howitt helt eller delvis utgått från den amerikanska översättningen när hon framställt sin egen. Han ger bibelcitaten från detta kapitel som bevis på detta: ”[...] Miss Bremer has quoted Job, Mrs. Howitt has followed the American translator, and given a different text from that in the Swedish.”¹⁵⁶ I originalet står det:

”Jag begärer icke mer att lefva: ty mina dagar äro fåfängliga.”
”Menniskan varder född till olycka, såsom fåglarne till att flyga.”¹⁵⁷

Hos Howitt står det:

¹⁵³ Lowell 1844, s. 500. Se även: Bremer 1840, s. 4; Bremer 1844, s. 61.

¹⁵⁴ Bremer 1843, s. 3.

¹⁵⁵ Apter 2013, s. 11.

¹⁵⁶ Lowell 1844, s. 507.

¹⁵⁷ Bremer 1840, s. 15.

”My soul is weary of my life, for my days are vanity. Man is born to trouble as the sparks fly upward.”¹⁵⁸

Hos Munroe står det:

”My soul is weary of my life, for my days are vanity.”
”Man is born to trouble, as the sparks fly upward.”¹⁵⁹

Lowells slutsats att Howitt utgått från den amerikanska översättningen ser ut att stämma när en undersöker dessa två översättningar. Hon har i varje fall inte utgått från de tyska översättningarna från 1841, då alla översätter det till att det är *fåglar* som flyger, inte ”sparks” (*gnistor*).¹⁶⁰ I själva verket är det inget konstigt att det står ”sparks” istället för ”fåglar”, då Bremer har citerat Job 5:7 vilket i en engelsk översättning, t.ex. *The King James Bible*, är desamma som hos Howitt och i Munroes version: ”Yet man is born unto trouble, as the sparks fly upward”.¹⁶¹

Howitt (såväl som Munroes översättare) valde kanske att kopiera en engelsk översättning av bibeln för att det var enklast. Howitt, en kväkare, hade säkerligen en bibel hemma.¹⁶² Men hade det inte varit ännu enklare att bara översätta från de tyska, om hon nu gjorde det? Apter menar att det är något med det oöversättliga som gör det oberörbart.¹⁶³ Hon diskuterar här vissa specifika begrepp snarare än hela bibelcitat, men eventuellt upplevde Howitt bibeln som något, för henne, oberörbart. Teologisk oöversättlighet kan ha spelat en roll i Howitts val att inte själv översätta den svenska texten. Att översätta bibeln är ett problem i sig, något Venuti kallar för ”The theological ban on the portage of holy words from one language to another”, men att översätta en översättning av bibeln kanske var att gå för långt enligt Howitt.¹⁶⁴

Ett annat ”oöversättligt” problem för Howitt verkar ha varit dels vissa svenska fraser, och dels de norska ord som Bremer införlivat i *Strid och frid*. Det mest återkommande är ”Öfverstinna” och den norska motsvarigheten ”Oberstinden”, alltså ”överstinna” som saknar

¹⁵⁸ Bremer 1844, s. 83.

¹⁵⁹ Bremer 1843, s. 7.

¹⁶⁰ Bremer 1841a, s. 19; Bremer 1841b, s. 25; Bremer 1841c, s. 21.

¹⁶¹ *The Holy Bible. Containing the Old and New Testaments: translated out of the original tongues; and with the former translations diligently compared and revised, by the special command of King James I. of England*. Walpole: Anson Whipple, 1815. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.ah578k;view=1up;seq=3> (Hämtad 2018-03-26). s. 433.

¹⁶² Burman 2001, s. 203.

¹⁶³ Apter 2013, s. 34.

¹⁶⁴ Venuti 2008, s. 12.

en engelsk motsvarighet. Munroes översättare har då löst problemet genom att hitta på ett nytt ord: ”the Oefwerstinna” för att sedan ange en fotnot med förklaringen ”Colonel’s wife”.¹⁶⁵ Howitt valt att skriva ”the Colonel’s lady”. vilket inte ger samma effekt som ”Överstinnan” och vilket blir klumpigt i texten.¹⁶⁶ För att undvika denna klumpiga titel omformulerar Howitt vissa meningar, exempelvis har ”den bleka Öfverstinnan, deras matmoder.” blivit ””their pale lady.” hos Howitt.¹⁶⁷

Oftare är Howitts lösning på språksvårigheter att helt enkelt behålla begreppet så som det är i originalet, dvs. ööversatt. I romanens första kapitel skriver Bremer:

Säterhyddan står i den trånga dalen, flockar af kreatur beta på sköna gräsmarker, säterpigan med frisk hy, blå ögon och ljusa hårflätor vallar dem [...].¹⁶⁸

Howitt översätter detta till:

The Säter-hut stands in the narrow valley; herds of cattle graze on the beautiful grassy meadows; the Säter-maiden, with fresh-colour, blue eyes, and bright plaits of hair, tends them [...].¹⁶⁹

”Säterhydda” (*fäbod*) är alltså ”Säter-hut” hos Howitt, och ”säterpigan” (*vallflickan*) är ”the Säter-maiden”. Antagligen visste inte Howitt vad ”säter” betyder eller så blandade hon ihop det med ortsnamnet ”Säter”. Ett misstag som Munroes översättare har undviktt:

The *herdsman’s hut* stands in the narrow valley; herds of cattle feed in the green meadows; the *peasant maid*, with her fresh bloom, blue eyes, and braids of yellow hair, tends them [...] (*mina kurs.*)¹⁷⁰

Munroes version innehåller färre svenska rester än Howitts, och upplevs på det sättet som mer genomarbetad och amerikaniserad. I de tyska översättningarna som kom under 1841, inklusive den auktoriserade översättningen från Brockhaus, är svenskan med i ungefär lika stor grad som hos Howitt, där namnen och vissa ord är samma som i det svenska originalet.¹⁷¹ Detta är ännu ett tecken på att Howitt kan ha använt sig av en tysk översättning. Men i kapitel 17: ”Hallingen”

¹⁶⁵ Bremer 1843, s. 4.

¹⁶⁶ Bremer 1844, s. 65.

¹⁶⁷ Bremer 1840, s. 26 ; Bremer 1844, s. 11.

¹⁶⁸ Bremer 1840, s. 4.

¹⁶⁹ Bremer 1844, s. 61.

¹⁷⁰ Bremer 1843, s. 3.

¹⁷¹ Bremer 1841a, s. 1-4 ; Bremer 1841b, s. 1-5 ; Bremer 1841c, s. 1-4.

har Howitt behållit ordet ”Jente” på flera ställen, trots att den tyska översättningen från Brockhaus växlar mellan ”Jente” och ”Mädchen”.¹⁷² Översättningen från Munroe har inte med ”Jente” utan har omformulerat meningarna helt.¹⁷³ Andra exempel på svenska rester är ”Fjellstugan” som Howitt översätter till: ”the Fjellstuga, or rock-house” och ”sina snäckor”¹⁷⁴ som blivit ”their Snäckor”.¹⁷⁵ I kapitel 7: ”Julen” är en hel fotnot inte alls översatt, Howitt har helt kopierat från svenskan. Det står ”Valpladsen vid Lüzen. Af Rein.” i originalet vilket alltså är exakt samma i Howitts översättning.¹⁷⁶ Hos Munroe finns inte denna fotnot med, och i Brockhaus översättning är den översatt till: ”Der Wahlplatz bei Lüzen von Rein.”¹⁷⁷ Här är alltså ett fall där Howitt inte verkar ha utgått från den tyska utgåvan.

Det skålas även i romanen. Howitt har då inte översatt detta ord utan skriver: ”skål was drunk” och ”spiced with skåls”.¹⁷⁸ I den amerikanska översättningen står då istället ”healths were drunk” och ”enlivened with drinking of healths”.¹⁷⁹ Något intressant är att Howitt i sitt förord till *Strife and Peace* själv tar upp bl.a. ordet ”skål” när hon kritiserar den amerikanska översättaren, som hon menar inte förstår skillnaden mellan ”a”, ”å” och ”ä”.¹⁸⁰ Hon skriver:

Thus we have Skäl, and Skäl indiscriminately, while he all the while means Skål – the three have really the different meanings of, a husk or peal, a motive, and a health!¹⁸¹

Munroes översättare har inte blandat ihop dessa ord i översättningen, så det är underligt att Howitt tar upp det som exempel. (Det framkommer dessutom att det är denna utgåva som Howitt läst och skriver om då hon citerar samma utgåva i förordet, samt nämner ”Smith and Co.” vilket rimligtvis är William Smiths förlag vilka, som tidigare nämnt, gav ut en kopia av översättningen från Munroe.)¹⁸² Om något så har Howitt själv ju inte ens översatt ”skål”. En

¹⁷² Bremer 1840, s. 71ff ; Bremer 1844, s. 186f,192 ; Bremer 1841c, s. 111f,114.

¹⁷³ Bremer 1843, s. 27.

¹⁷⁴ ”snäckor”: *Små båtar*

¹⁷⁵ Bremer 1840, s. 3,58; Bremer 1844, s. 60,162

¹⁷⁶ Bremer 1840, s. 122; Bremer 1844, s. 121.

¹⁷⁷ Bremer 1841c, s. 53.

¹⁷⁸ Bremer 1844, s. 119, 271.

¹⁷⁹ Bremer 1843, s. 14, 43. ”Healths” är ett ålderdomligt ord för ”skål”. Se OED Online, *health*, v. <http://www.oed.com.ezproxy.ub.gu.se/view/Entry/85021?result=2&rskey=RqSF0n&> (Hämtad 2018-04-13).

¹⁸⁰ Howitt 1844, s. xiii.

¹⁸¹ Howitt 1844, s. xiii.

¹⁸² Howitt 1844, s. xii.

tolkning är att eftersom hon tar upp detta i samband med kritik om hur de olika personnamnen ändras i den amerikanska översättningen så vill hon förklara varför det är viktigt att behålla stavningen precis som den är i originalet. Men namnändringarna påverkar inte textens grundläggande betydelse, vilket då eventuellt kan förklara varför hon tar upp ett exempel på ett fel som *hade* ändrat textens betydelse. Detta är dock väldigt missvisande då den amerikanska översättaren inte visar något tecken på att inte förstå skillnaden mellan "a", "å" och "ä". En troligare förklaring till varför den amerikanska översättaren ändrar bl.a. "ö" till "o" i personnamnen är att hen amerikaniserar dessa så att det ska läsas mer flytande för en amerikansk läsare. Här är det givande att applicera Venutis domesticerande begrepp, vilket jag återkommer till nedan.

Howitt kritiserar även hur titlar används i den amerikanska översättningen, och menar att när det skrivs "Fru" istället för "Mrs." så görs detta för att dölja en bristande översättning.¹⁸³ Det är starkt vågat med tanke på att hon själv bibehåller det svenska vid flera tillfällen. I ett kapitel har båda de engelska översättningarna ändrat "fru" till "Madame", Howitt har alltså inte översatt det till "Mrs." som hon själv förespråkar. På julfirandet möter således Susanna "Madame Middelberg" samt "Madame Brown" vilka i den svenska utgåvan är "fru Middelberg" och "fru Brun" respektive.¹⁸⁴ Detta kan spåras till den tyska översättningen från Brockhaus där det står "Madame Middelberg" och "Madame Braun".¹⁸⁵ Att Howitt påstår att de svenska titlarna är "attempts to palm off the work, spite of all this mutilation, as from the Swedish" verkar som att hon skyddar sin översättning från samma kritik. Hon har naturligtvis kvar svenska i texten eftersom hon översatt från svenska, till skillnad från amerikanerna. Samtidigt behåller hon "Skål" fast hon då vet att det betyder "a health". I kapitel 17 har Howitt t.o.m. en mening bestående av engelska, svenska och norska: "Skål for the Jente thine!".¹⁸⁶

Även Ortsnamn, personnamn osv. är samma hos Howitt som i det svenska originalet, vilket kan förklaras som ett främmandegörande eller exotiserande grepp.

¹⁸³ Howitt 1844, s. xiii.

¹⁸⁴ Bremer 1840, s. 34, 36; Bremer 1844, s. 118, 122; Bremer 1843, s. 14f.

¹⁸⁵ Bremer 1841c, s. 50f, 54.

¹⁸⁶ Bremer 1844, s. 186.

Främmandegörande eller exotiserande?

Svenska ord i en engelsk text

Bremer inleder *Strid och frid* med ett kapitel som framstår som reklamtext av ett turistmål. Hon förmedlar en känsla av rik historia och beskriver den fantastiska naturen ur perspektivet av vad en samtida besökare kan se och uppleva:

Här är det gamla, det evigt unga Norge, här häpnar betraktarens blick, men hans hjerta vidgar sig, han glömmer egen smärta, egen glädje, glömmer all litenhet, i det han med helig rysning anar att "Guds skugga genomvandrar naturen."¹⁸⁷

Läsaren får en bild av den miljö som ger bakgrund åt berättelsen och blir samtidigt lockad att fortsätta läsa. Drömresmålet är både en plats som romanens karaktärer kommer befinna sig på samt den faktiska boken som läsaren uppmuntras att förlora sig i: "Är din själ trött vid världens buller, eller utnött vid småaktigheterna af ett fattigt hvardagslif [...] då fly, fly till Norges hjerta [...]".¹⁸⁸ Redan i originalet finns det alltså en exotiserande aspekt. Den svenska stadsbon drömmer sig bort till orörd natur, men bilden som målas upp är inte helt olik vad en kan hitta i Sverige. För utländska läsare kan det tänkas vara mer än så; det är en beskrivning av ett exotiskt land med främmande miljöer. Detta framgår speciellt i Howitts översättning av samma text. Hon har emellanåt översatt det så bokstavligt som möjligt, vilket skiljer sig från den amerikanska översättningen publicerad av Munroe som till viss del domesticerar miljöbeskrivningarna så att de speciellt passar en amerikansk publik. Det är fortfarande Norge som beskrivs och det är fortfarande en flykt från vardagen och stadsmullret som romantiseras, men vissa små detaljer ger ett annorlunda helhetsintryck. Betyder detta att Howitts översättning är en för Venuti främmandegörande text? Återigen vill jag använda exemplet Säterhyddan och säterpigan:

Säterhyddan står i den trånga dalen, flockar af kreatur beta på sköna gräsmarker, säterpigan med frisk hy, blå ögon och ljusa hårflätor vallar dem [...]"¹⁸⁹

Howitt översätter detta till:

¹⁸⁷ Bremer 1840, s. 3f.

¹⁸⁸ Bremer 1840, s. 4.

¹⁸⁹ Bremer 1840, s. 4.

The Säter-hut stands in the narrow valley; herds of cattle graze on the beautiful grassy meadows; the Säter-maiden, with fresh-colour, blue eyes, and bright plaits of hair, tends them [...]¹⁹⁰

Det mest påträffande är som nämnt ordet ”säter” som återfinns i den engelska texten, men vid en närmare undersökning framträder aspekter så som ordföljd och ordval. Det går då att upptäcka vissa små ändringar; ”sköna gräsmarker” har blivit ”*the beautiful grassy meadows*” och ”frisk hy” är här ”*fresh colour*”. Andra aspekter är lika originalet, dessa blir tydligare i en jämförelse med den amerikanska översättningen:

The herdsman's hut stands in the narrow valley; herds of cattle feed in the green meadows; the peasant maid, with her fresh bloom, blue eyes, and braids of yellow hair, tends them [...]¹⁹¹

”[S]köna gräsmarker” är här ”*the green meadows*” till skillnad från ”*the beautiful grassy meadows*”, ”frisk hy” är ”*her fresh bloom*” istället för ”*fresh colour*” och ”ljusa hårflätor” är ”*braids of yellow hair*” istället för ”*bright plaits of hair*”. Munroes översättare har gjort en domesticerande version, det är skrivet som om det vore av en engelskspråkig författare. Innebär detta att Howitts text är främmandegörande? Venuti beskriver flera olika metoder för att främmandegöra texter. En av dessa är att anpassa översättningsspråket efter originalspråket, så att det är böjt efter en främmande likhet.¹⁹² I detta fall anpassas alltså engelskan efter det svenska originalet, men förutom förekomsten av ordet ”säter” är Howitts översättning knappast främmande för läsaren, även om det är nära originalet.

Det främmande är snarare hur mycket skandinaviskt som bevarats. Bremer har kryddat texten med namn på orter, sjöar m.m. och dessa har Howitt till stor del bibehållit. När Bremer skriver: ”[...] gå ned till Svalems slätter, se Aamaadts och Sillejords dalar, eller den paradisiskt sköna Vestfjorddalen, genom hvilken Mån-elfven flyter stilla och spegelklar [...]”¹⁹³ översätter Howitt det till: ”[...] descend into the plain of Svalem, behold the valleys of Aamaadt and Sillejord, or the paradisically [*sic*] beautiful Vestfjordal, through which the Mån flows still and clear as a mirror [...]”.¹⁹⁴ I den amerikanska översättningen från Munroe står det istället:

¹⁹⁰ Bremer 1844, s. 61.

¹⁹¹ Bremer 1843, s. 3.

¹⁹² Venuti 2008, s. 84f.

¹⁹³ Bremer 1840, s. 4.

¹⁹⁴ Bremer 1844, s. 62.

"Descend to the plain of Swalem, look upon the valleys of Claamadt and Sillefjord, or the beautiful Westfjordale, through which the Maan glides quietly [...]".¹⁹⁵ Här ser alltså namnen nästan exakt likadant ut hos Howitt, men i Munroes version blir "Svalem" till "Swalem", "Aamaadt" blir "Claamadt", "Sillejord" blir "Sillefjord", "Vestfjorddalen" blir "Westfjordale" och "Mån-elfven" blir "the Maan". Munroes amerikaniserade version kan tänkas flyta på lättare för den engelskspråkiga läsaren, istället för nordiska, hårda "v" skrivs "Swalem" och "Westfjordale" med de för läsarna bekanta "w", och svenskans "å" blir dubbla "a": "Maan". Ytterst få "å", "ä" eller "ö" går att finna i Munroes version men hos Howitt finns de ofta med, på ett annat ställe har "Vöring" blivit "Vohring" hos Munroe, men hos Howitt är det samma som i original.¹⁹⁶ På de ställen då även Howitt har översatt namn så har hon ändå med originalet inom parantes: "[...] the Cold Valley, the Cold Lake (Koldedal and Koldesjö) [...]".¹⁹⁷

Enligt den definition av det främmande som Ahmed ger, där det främmande är något vi känner igen som främmande, som något som inte passar in ("a body out of place") bör dessa namn ses som främmande för en engelsk läsare.¹⁹⁸ De passar liksom inte riktigt in i det engelska språket. När Howitt behåller dessa så behåller hon det främmande. För att vidare förstå effekten av detta är Venutis exempel om moderna svenska deckare i engelsk översättning givande. Han skriver att vissa förläggare har påstått att de svenska deckarnas säljbarhet i Storbritannien och USA kan förklaras genom att böckerna berättar något om den svenska kulturen på ett tydligt sätt. Ska en läsare välja en utländsk bok så gör hen det för att hen är intresserad av en kultur som är främmande, menar en förläggare som Venuti citerar.¹⁹⁹ Men Venuti menar att detta inte förklarar varför just denna genre är så populär, om läsarna är intresserade av kulturen, varför läser britten och amerikanerna inte lika mycket t.ex. svensk finlitteratur? Han menar att det är andra faktorer som spelar in, att romanerna representerar vissa ideologiska perspektiv och en viss litterär stil associerad med genren som bidrar till de svenska deckarnas popularitet.²⁰⁰ Dessutom menar Venuti att när Sverige beskrivs i dessa romaner så är det *en* version av Sverige som representeras, den som passar in med det författaren vill förmedla. När boken sedan

¹⁹⁵ Bremer 1843, s. 3.

¹⁹⁶ Bremer 1840, s. 4 ; Bremer 1843, s. 3 ; Bremer 1844, s. 61.

¹⁹⁷ Bremer 1844, s. 62.

¹⁹⁸ Ahmed 2013, s. 55.

¹⁹⁹ Venuti 2008, s. 155.

²⁰⁰ Venuti 2008, s. 155.

genomgår en översättningsprocess blir det sociala sammanhanget och ideologiska undertoner avkontextualiserande för den icke-svenska läsaren, som tror att det är en allmän bild av svensk kultur som hen tar del av.²⁰¹ Venuti påpekar även att polisprocedurerna som den kända deckarkarakteren Martin Beck genomför är formade av de amerikanska *87th Precinct*-romanerna av Ed McBain, även Henning Mankells böcker om Kurt Wallander är inspirerade av amerikansk media.²⁰² Venuti skriver att översättningarna inte introducerar någon främmande kultur för läsarna. Namnen och platserna är utländska men romanerna följer genrens konventioner.²⁰³

Jag har tidigare redogjort för att Bremers verk i Storbritannien placerades bland de inhemska kvinnliga viktorska författarna, trots att hon var en svensk författare. När Bremer lanserades i Storbritannien var det som en svensk Jane Austen.²⁰⁴ Detta tyder på att Bremer åtminstone till viss del passade in i den brittiska romangenren. Ändå upplevs det som främmande med de svenska ord och namn Howitt bevarar i översättningen, så vad kan dessa ha för betydelse för den främmandegörande effekten? Venuti skriver:

In examining the recent trend in foreign crime fiction, I would describe the translations not as foreignizing, but as *exoticizing*, producing a translation effect that signifies a superficial cultural difference, usually with reference to specific features of the foreign culture ranging from geography, customs, and cuisine to historical figures and events, along with the retention of foreign place names and proper names as well as the odd foreign word. The English translations don't produce a foreignizing effect because they don't question or upset values, beliefs, and representation in Anglophone cultures [...]²⁰⁵

Att svenska namn och platser står med ser Venuti således som exotiserande snarare än främmandegörande eftersom de översatta deckarna inte ifrågasätter eller upprör värderingarna i de mottagande länderna. En slutsats av detta är att Howitts översättning har samma funktion, snarare än främmandegörande är de skandinaviska resterna exotiserande och förmedlar en yttlig kulturell skillnad men Bremers kristna värderingar passade väl in i Storbritanniens viktorska samhälle.

²⁰¹ Venuti 2008, s. 155.

²⁰² Venuti 2008, s. 159.

²⁰³ Venuti 2008, s. 159.

²⁰⁴ Arping 2017, s. 13.

²⁰⁵ Venuti 2008, s. 160.

Exotiserande inslag från tyskan

I *Strid och frids* tredje kapitel verkar Howitt ha skapat en exotisering när Susannas uppväxt skildras: "Hennes far var borgmästare i Uddevalla; hennes mor dog under första året av dotterns lif."²⁰⁶ Detta har hos Howitt blivit: "Her father was the Burgomaster of Uddevalla; her mother died in the infancy of her daughter."²⁰⁷ Varför väljer Howitt att översätta "Borgmästare" till "Burgomaster"? Hon gör detta även senare i romanen.²⁰⁸ *Oxford English Dictionary Online* definierar "Burgomaster" som: "The chief magistrate of a Dutch or Flemish town, nearly corresponding to the *mayor* in England."²⁰⁹ Mer korrekt borde således vara att skriva: "Her father was the *mayor* of Uddevalla". Kanske har Howitt läst en tysk översättning och valt ord genom det. I Brockhaus står det tyska ordet för "borgmästare": "Bürgermeister", vilket är nära "Burgomaster".²¹⁰ En annan teori är att Howitt medvetet främmandegjort texten med ett ord som eventuellt låter exotiskt. Jämförelsevis saknas detta ord i versionen från Munroe, här står det istället: "Her mother died while Susanna was yet very young [...]".²¹¹ Vem pappan var nämns inte. Munroes version är förkortad så det är inte ovanligt förekommande att vissa meningar förkortas eller saknas helt, men det verkar finnas ett mönster av att de meningar eller ord som kapas också är de som hos Howitt är mer exotiskt skandinaviska. Ett undantag är Munroes användning av "Oefwerstinna" för "överstinna" när Howitt skriver "Colonel's lady" eller bara "lady" (se ovan).

Strid och frid innehåller flera fotnoter. Flera av dessa står i det svenska originalet, oftast förklarar Bremer en kulturell skillnad mellan Norge och Sverige eller vilken författare hon citerar. I översättningen från Munroe, Brockhaus samt i Howitts översättning är ännu fler fotnoter tillagda för att förklara den norska och svenska kulturen. I översättningen av Munroe förekommer flera av fotnoterna efter själva romanen och berättar om vikingar och vikingasagor. Andra fotnoter verkar direkt tagna av Brockhaus tyska översättning. Även Howitt verkar ha

²⁰⁶ Bremer 1840, s. 10.

²⁰⁷ Bremer 1844, s. 74.

²⁰⁸ Bremer 1844, s. 93.

²⁰⁹ OED Online, burgomaster, n.

<http://www.oed.com.ezproxy.ub.gu.se/view/Entry/24959?redirectedFrom=Burgomaster&> (Hämtad 2018-05-10).

²¹⁰ Bremer 1841c, s. 14.

²¹¹ Bremer 1843, s. 6.

översatt fotnoterna från Brockhaus översättare. Det är huvudsakligen två sådana fotnoter där det i den tyska översättningen står ”översättarens notering” och som även finns hos Howitt. I kapitel 7: ”Julen” får utländska läsare en inblick i nordiska traditioner, bl.a. åter karaktärerna lutfisk. Howitt har då skrivit ”lut-fish” för att sedan ha med en fotnot som förklarar vad detta är:

[L]ut-fish * [---] * A kind of codfish, which has been soaked in lye for several weeks, and is a general Christmas dish in Norway and Sweden.²¹²

I översättningen från Munroe står nästan exakt samma fotnot:

[L]utfisk* [---] * Codfish, which has been soaked in lye for several weeks. This is a common Christmas dish in Norway and Sweden.²¹³

Det är inte omöjligt att Howitt har kopierat den amerikanska översättningen, men som sagt är denna i sig väldigt lik den tyska översättningen från 1841 från Brockhaus:

Laugenfisch* [---] * Laugenfisch (Lutfisk) ist eine Art Kabeljau, welche mehrere Wochen in Asche ausgelaugt wird, und dann in Schweden und Norwegen das gewöhnliche Weihnachtsgericht ist.
Anmerk. d. Übers.²¹⁴

De två engelska översättningarna följer den tyska nära med ett undantag, vilket är att de skriver att fisken legat i ”lye” medan det i den tyska står att den legat i ”Asche” (*aska*). Detta är inte så konstigt eftersom lut brukade göras av aska. En annan skillnad är att det i den tyska står ”Anmerk. d. Übers.”, dvs. ”Översättarens notering”, vilket gör ett större originalitetsanspråk än vad de två engelska gör.

En annan sådan fotnot återfinns i ett annat kapitel när Bremer skriver: ”Ett mildare släkte står på ’Blodyxas’ jord [...]”²¹⁵ Ingen förklaring för ”Blodyxa” återfinns i det svenska originalet. Hos Howitt står det: “[...] the ’Bloody Axe,’* [---] *Eric, King of Norway, so called because of his cruelty.”²¹⁶ I utgåvan från Brockhaus står det: ”’Blutaxt’** [---] **Erik I., König

²¹² Bremer 1844, s. 111.

²¹³ Bremer 1843, s. 13.

²¹⁴ Bremer 1841c, s. 45. *Lutfisk (Lutfisk) är en typ av torsk som i flera veckor legat i aska, och som i Sverige och Norge är en vanlig julrätt. Översättarens notering. (min övers.)*

²¹⁵ Bremer 1840, s. 26.

²¹⁶ Bremer 1844, s. 104.

in Norwegen, ums Jahr 938 lebend, hatte den Beinamen 'Blutaxt' wegen seiner Grausamkeit. Anmerk. des Übers."²¹⁷ Fotnoten i Brockhaus är visserligen längre och mer informativ, det intressanta här är formuleringen: "so called because of his *cruelty*" hos Howitt och "wegen seiner *Grausamkeit*" i Brockhaus utgåva. Det behöver inte nödvändigtvis vara så att Howitt fått noten från Brockhaus, men med tanke på noten ovan är det möjligt.

Vid en första anblick kan dessa fotnoter ses som främmandegörande i den mån de berättar om historia och traditioner, de förklarar texten så att den blir förståelig för en läsare utanför den skandinaviska kulturen. Liksom den etnografiska översättningsprocessen Ahmed diskuterar behöver man förklara det främmande för läsaren, men på ett sätt så att det fortfarande framstår som främmande. Ahmed menar att denna process både skapar och förstör det främmande, det blir något som inte riktigt är främmande men inte heller riktigt familjärt.²¹⁸ Det exotiserande verkar passa in i denna mellankategori i detta fall, då dessa fotnoter än en gång förmedlar ytliga kulturella skillnader vilket åtminstone enligt Venutis definiering snarare är exotiserande än främmandegörande. För den engelska läsaren blir fenomenet "lutfisk" således inte riktigt främmande, men inte riktigt familjärt.

Vidare har Brockhaus med en annan fotnot som inte är skriven av Bremer och som även förlaget Munroe inkluderat, men som saknas hos Howitt. På sida 23 i originalet använder Bremer termen "jettegrytorna [*sic*]" vilket Howitt har översatt till "giant 'cauldrons'".²¹⁹ Hon ger ingen förklaring till vad dessa är, vilket såklart inte är självklart för en brittisk läsare. Brockhaus översättare ger följande förklarande fotnot:

[...] "die Riesenessel*"

[...]

*Riesenessel (Jättegryta) nennt man die vielen Gegenden Schwedens und Norwegens vorkommenden ungeheuern ausgehöhlten Steinblöde, von denen Einige glauben, daß sie den alten Skandinaviern zu Opferstätten gedient hätten und Werke von Menschenhänden wären, während indeß nach der Reinigung der Geologen jene durch die Einwirkung des Wassers entstanden sind, welches einst den größten Theil Skandinaviens bedeckt haben soll.

²¹⁷ Bremer 1841c, s. 39. *Erik I, Norges konung, som levde runt år 938, hade epitetet "blodyxa" på grund av sin grymhet. Översättarens notering. (min övers.)*

²¹⁸ Ahmed 2013, s.59.

²¹⁹ Bremer 1840, s. 23; Bremer 1844, s. 97.

Munroes utgåva följer den tyska nästan ord för ord:

[...] "great cauldrons"*

[---]

*The name given in many parts of Norway and Sweden to large stones, hollowed out, as some believe, by the hand of man, and used by the ancient Scandinavian in their sacrifices. Geologists, however, are of opinion, that they must have been shaped by the action of the waters, which must once have covered the greater part of Scandinavia.²²¹

Howitt använder även "giant" medan Munroes översättare har valt "great". Ordet "giant" väcker eventuellt associationer till jättar, så som de gör i originalet, på ett sätt som "great" inte gör. Snarare än att skapa sagolika associationer så ger fotnoten i den amerikanska och tyska översättningen en till synes faktabaserad historisk och geologisk förklaring. Det läses snarare antropologiskt än skönlitterärt. Men hur kommer det sig att Howitt inte har med denna fotnot eller en egen sådan? Ska den brittiska läsaren acceptera att det finns stora grytor mitt i naturen?

Kanske tyckte Howitt inte att det var intressant. Men det är talande att det i denna fotnot står "used by the ancient Scandinavian in their sacrifices". Eventuellt ville inte Howitt förmedla något sådant okristligt barbari, hon som i förordet citerar Bremer i att "Sweden is a poor but noble country; England is a rich and noble one; but in spirit they are sisters, and should know each other as such."²²² Att sudda ut det historiska och framhäva sagoaspekten (med ordet "giant") kan således ha varit ett medvetet val.

Redaktören Howitt

Howitt var visserligen översättare, men hon hade ofta även rollen som redaktör. Lofsvold hävdar till och med att när Howitt översatte *Hemmen i den Nya världen* så förväntade sig Bremer att Howitt redigerade de brev som hon skickade till henne för översättning.²²³ Arping beskriver den roll som Mary Howitt och andra kulturella spridare som henne hade för "both scouts, literary agents, translators, editors and sometimes even publishers at once" och skriver

²²⁰ Bremer 1841c, s. 34f. *Då översättningen från Munroe följer den tyska fotnoten nära har jag valt att själv inte ge någon egen översättning.*

²²¹ Bremer 1843, s. 10.

²²² Howitt 1844, s. xvi.

²²³ Lofsvold 1995, s. 226f.

att dessa sedan gradvis ersattes av mer begränsade och specialiserade översättare.²²⁴ I *Strife and Peace* verkar Howitt ha tagit sig redigerande friheter, vilket kan förklaras genom den samtida yrkesrollen som mer än bara översättare.

Vissa av de ändringar Howitt gjort syns i kapitelnamnen, redan i bokens tredje kapitel har ”Smådjuren” blivit: ”The Poultry.”²²⁵ Visst är ”smådjuren” som dyker upp i kapitlet fjäderfän, men det är intressant att Howitt valt att ändra orden som lika väl hade kunnat vara ”the little animals”. Jämförelsevis står det ”Die Thierlein” (*smådjuren*) i Brockhaus utgåva.²²⁶ Men i Munroes version står det ”The feathered race”, vilket visar att ändringar som dessa inte var något enbart Howitt gjorde.²²⁷

I de kapitelnamn som innehåller ordet ”Strid” har Howitts översättning inte följt samma mönster som återfinns i det svenska originalet där romantiteln *Strid och frid* återkommer i kapitelnamnen. I kapitel 3 står det ”Första striden” vilket förbereder läsaren på att hen snart ska få reda på vari striden ligger i *Strid och frid*. Det ger en humoristisk effekt när det sedan visar sig vara ett barnsligt bråk om huruvida Norge eller Sverige är det bästa landet. I Howitts översättning står det ”First strife” vilket väl följer originalet, men ”Trätowattnet” blev även ”Water of strife”, vilket kan upplevas som mer dramatiskt än hos Bremer.²²⁸ Jämförelsevis står det ”First contention” hos översättningen från Munroe samt ”The Troubled Waters.”²²⁹ I kapitel 5 är det ”Nya strider”, och läsaren förstår genast att Susanna och Harald kommer att bråka om Sverige och Norge igen. Hos Howitt står det nu istället ”New Contentions”, ”contentions” är visserligen synonymt med ”Strife” men det är intressant att hon valt att inte följa Bremers likformighet med ”*Strid och fred*”, ”*Första striden*”, ”*Nya strider*” och slutligen ”*Sista striden*” (*mina kurs.*)²³⁰ Hos Howitt är det istället ”*Strife and peace*”, ”*First Strife*”, ”*New Contentions*” och ”*The last strife*” (*mina kursv.*).²³¹ I Munroes version är det istället ”*First Contention*”, ”*New disputes*” och ”*The end of strife*” (*mina kurs.*).²³² Originalet ger alltså ett konsekvent

²²⁴ Arping 2018, s. 99.

²²⁵ Bremer 1840, s. 6 ; Bremer 1844, s. 67. Hela kapitelnamnet lyder ”Smådjuren. Trätowattnet. Första striden.”

²²⁶ Bremer 1841c, s. 8.

²²⁷ Bremer 1843, s. 4.

²²⁸ Bremer 1840, s. 6 ; Bremer 1844, s. 67.

²²⁹ Bremer 1843, s. 4.

²³⁰ Bremer 1840, s. 6,18,115 ; Bremer 1844, s. 89.

²³¹ Bremer 1844, s. 67,89,265.

²³² Bremer 1843, s. 4,8,42.

sammanhang i och med *striderna*. Howitt följer detta med undantaget i kapitel 5, och det är rimligt att fråga sig varför hon inte skrev ”Strifes” även där. Munroes översättare har helt bortsett från det konsekventa ”Strife” vilket inte gör det lika märkbart när hen växlar mellan de olika synonymerna. I den tyska översättningen från Brockhaus följer ordet ”Streit” lika konsekvent som ”strid” i originalet: ”Erster *Streit*.”, ”Neue *Streitigkeiten*” och ”Der letzte *Streit*” (*mina kurs.*).²³³

I kapitel 11: ”Mannen och qvinnan” framkommer Bremers feministiska hållning. I ännu en ”strid” mellan Susanna och Harald börjar Harald yttra kvinnofientliga påståenden, vilket leder till en kamp mellan könen. Det visar sig sedan att Harald inte menade allvar utan ville enbart provocera Susanna, men deras diskussion ger Bremer möjligheten att framföra kritik mot samtidens synsätt kring kvinnor, män och äktenskap. Kapitelrubriken ”Mannen och qvinnan” är översatt till ”Man and Wife” i både den brittiska och amerikanska översättningen.²³⁴ Visserligen är de flesta av de problem som tas upp i kapitlet kopplade till äktenskap, men det är även en diskussion om kvinnors och mäns plats i samhället. Trots att Harald uttrycker traditionella samt kvinnofientliga åsikter om kvinnans roll så visar han sedan ett gott exempel på hur en man bör vara enligt Bremer; han tar hand om sin syster, respekterar henne och är god vän med henne. Det är alltså inte endast en fråga om ”man och hustru”, vilket Harald och hans syster ju dessutom inte är. Således lyckas de engelska översättningarna inte riktigt fånga meningen i kapitelnamnet, även om det antagligen inte upplevs som något konstigt för en engelsktalande läsare.

I den hettade diskussionen mellan Susanna och Harald står det:

”Just emedan männerna äro tyranner!”
”Och dertill rysligt småaktiga!”
”Emedan herrarne tagit alla stora saker för sig.”
”Och fulla af nycker!”
”Emedan männerna äro proppfulla af envishet!”
”Och ombytliga!”
”Emedan männerne ej äro värda beständighet!”
”Och egensinniga och häftiga!”
”När männerna äro orimliga!”

²³³ Bremer 1841c, s. 8,26,176.

²³⁴ Bremer 1840, s. 50 ; Bremer 1843, s. 20 ; Bremer 1844, s. 147.

”Men jag,” fortfor Harald [...] ²³⁵

Susanna generaliserar kring män medan Harald gör desamma om kvinnor. Howitt har gjort en ändring här genom att förtydliga vem som sade vad:

”And that because the men are tyrants,” said Susanna.

”And besides,” continued Harald, ”so horribly petty-minded.”

”Because,” retorted Susanna, ”the men have engrossed to themselves all matters of importance.”

”And are so full of caprice,” – said Harald.

”Because the men,” said Susanna, [”]are so brimful of conceit.”

”And so fickle,” – added Harald.

”Because the men,” retorted Susanna, ”are not deserving of constancy.”

”And are so obstinate and violent,” continued Harald.

”When the men,” said Susanna, ”are absurd.”

”But I,” proceeded Harald [...] ²³⁶

Howitt har saktat ner texten något genom detta, men även genom att ändra skiljetecken så att utropstecken blir punkter. Konversationen ger inte samma passionerade intryck som i originalet. Det är inte heller den enda gången Howitt ändrar utropstecken, eller frågetecken och utropstecken mot punkter eller endast frågetecken. Ett annat exempel på detta är i kapitel 5 då Fru Astrid skriver ”Huru kan jag önska att lefva?!” i ett brev vilket hos Howitt är ”How can I wish to live?”.²³⁷ Ett annat exempel är i kapitel 18 (”Aasgaardsreja”) då Bremer använt dubbla utropstecken: ”Jag blef fri, men hvarför skulle jag lefva!!”, här har Howitt kapat ett utropstecken och lagt till tre punkter så att det blivit: ”I was free; but wherefore should I live!...”.²³⁸ Dessa ändringar finns även med i den amerikanska översättningen, förutom den sistnämnda då Munroes översättare ersatt ”!!” med ett frågetecken.²³⁹ Varför har Howitt ändrat dessa (och andra exempel på) skiljetecken? Behövde texten bli mindre passionerad för att passa den engelsktalande publiken? I Fru Astrids brev som citeras ovan framstår hon som hopplöst förtvivlad i det svenska originalet, men saktmodigt melankolisk genom Howitts ändring. Howitts ändringar i skiljetecknen ger överlag ett lugnare intryck.

²³⁵ Bremer 1840, s. 51.

²³⁶ Bremer 1844, s. 149.

²³⁷ Bremer 1840, s. 18; Bremer 1844, s. 88.

²³⁸ Bremer 1840, s. 102; Bremer 1844, s. 242.

²³⁹ Bremer 1843, s. 9, 20, 38. Det sistnämnda frågetecknet går även att återfinna i översättningen från Brockhaus, se: Bremer 1841c, s. 157.

Emellertid har Howitt ändrat en punkt till ett utropstecken i kapitel 19: "Fjellresan". I detta kapitel får Susanna höra läskiga berättelser om varelser i underjorden som drar ner människor. Den "Hallingbonde" som är vägledare för bl.a. Susanna, Harald och Fru Astrid i deras resa över fjället påstår att han sett dessa varelser. Bremer skriver:

Hallingbonden var sjelf fullkomligt öfvertygad om dessa väsens verkliga tillvarelse och sade sig sjelf en gång i en fjelltrakt ha sett en man, som hastigt sjunkit ned i jorden och försvunnit.²⁴⁰

Howitts översättning lyder:

The Halling peasant was himself perfectly convinced of the actual existence of these beings; he had himself seen in a mountain district a man who hastily sunk into the earth and vanished!²⁴¹

Det svenska originalet läses som ett konstaterande att mannen i fråga försvunnit och att bonden tror att det är väsen som dragit ner honom i jorden. Howitts översättning kan tolkas som mer förvånande, det fantastiska i påståendet framhävs genom utropstecknet. Detta är inte heller något som översättarna från Brockhaus eller Munroe gjort.²⁴² En möjlig tolkning är att faktumet att det är fantastisk, i motsats till sanning, framhävs. Möjligen ville Howitt förtydliga att det inte är något vanligt eller normalt att mystiska väsen drar ner män under jorden.

Tidigare har Howitt "lugnat ner" stämningen och karaktärerna genom att bl.a. ta bort utropstecken. I kapitel 12: "Alette" gör hon en annan ändring som också tonar ner karaktärernas temperament. Alette diskuterar Harald med Susanna och säger: "Ja, man kan väl tio gånger om dagen förtreta sig på honom, innan man rätt lär känna honom [...]".²⁴³ Detta har Howitt översatt till: "Yes, one may probably three times a day get angry with him before we can rightly get to know him [...]".²⁴⁴ Howitt har alltså ändrat "tio gånger om dagen" till "tre gånger om dagen". I den amerikanska översättningen samt i den tyska från Brockhaus görs ingen sådan ändring.²⁴⁵

Det är omöjligt att veta om dessa ändringar har gjorts medvetet eller med ett speciellt syfte. Ändå är det en rimlig slutsats att Howitt inte prioriterat att behålla samma skiljetecken

²⁴⁰ Bremer 1840, s. 86.

²⁴¹ Bremer 1844, s. 215.

²⁴² Bremer 1841c, s. 134; Bremer 1843, s. 32.

²⁴³ Bremer 1840, s. 53.

²⁴⁴ Bremer 1844, s. 154f.

²⁴⁵ Bremer 1841c, s. 82 ; Bremer 1843, s. 21.

och andra små detaljer i sin översättning som i det svenska originalet. Men även om det till synes är små ändringar så kan de göra mycket för vilket intryck texten ger läsaren.

Motton och dikter i översättning

Varje kapitel i *Strid och frid* inleds med ett eller flera motton, dessa består till störst del av citat och stycken från dikter av samtida norska diktare. Sådana dikter återges även i kapitlen. Den diktare som återkommer flest gånger är ”Velhaven” (Johan Sebastian Welhaven, 1807-1873).²⁴⁶ Även Wergeland m.fl. är inkluderade bland diktarna, som Bremer i efterordet kallar för sina ”ledsagare”.²⁴⁷ Alla motton är återgivna på originalspråk, vilket innebär att en majoritet är på norska. Dessa har Bremer inte översatt, hon ger förklaringen:

Jag har ej velat våga en öfversättning af dessa verser, öfvertygad om att den ej behöfves för svenska läsare och – hvarföre onödigtvis borttaga gullstoftet af fjärilsvingarne?!²⁴⁸

Formuleringen ”borttaga gullstoftet av fjärilsvingarna” påminner om idéer om det oöversättliga, hur något mellan raderna försvinner i översättningen. Apter skriver om författaren Kilitos ovilja att bli översatt då arabisk poesi förlorar något i översättningen, översättningen ”cuts the poetic thread”.²⁴⁹ Bremer gör valet att inte översätta norska dikter, men för Howitt är det nödvändigt för de engelska läsarna som inte förstår någon norska, vilket hon också skriver under en översättning av Bremers kommentar ovan:

As, however, the *English reader* may find it *rather* more necessary to give a translation of the Norwegian verses, I have made it, and that as much in the simplicity of the original as I could. – M. H.²⁵⁰

I en undersökning av Howitts översättning av dikterna i *Strid och frid* är det givande att jämföra dessa med den amerikanska översättningen då dessa olika versioner påtagligt skiljer sig åt.

²⁴⁶ I *Strid och frid* har Velhaven skrivits med ”V” och inte ”W” och därför följer även jag hädanefter denna stavning i uppsatsen.

²⁴⁷ Bremer 1840, s. 122.

²⁴⁸ Bremer 1840, s. 122.

²⁴⁹ Apter 2013, s. 257.

²⁵⁰ Bremer 1844, s. 167. Notera att varken Bremers kommentar eller något svar till denna finns i översättningarna från Brockhaus eller Munroe. Se: Bremer 1841c, s. 92; Bremer 1843, s. 23.

Jämförelse av *Strid och freds* första motto

I det första kapitlet består mottot av ett utdrag ur Andreas Munchs dikt ”Det nye Norge” samt ett citat från Linné.²⁵¹ Jag kommer att återge dessa i helhet för att sedan gå igenom dem bit för bit.

”End flyver Oldtids Storm om Fjeldet
Og Havet gaaer endnu paa Vagt,
Og Skovens Susen, Fossevældet
Har ingen Tid til Taushed bragt
Naturen är endnu densamme – – – ”

MUNCH.

”Guds skugga genomvandrar naturen.”

LINNÉ.²⁵²

I Howitts översättning ser det ut enligt följande:

Still the old Tempests rage around the mountains,
And ocean's billows as of old appear;
The roaring wood and the resounding fountains
Time has not silenced in his long career,
For Nature is the same as ever.

MUNCH.

The shadow of God wanders through Nature.

LINNÆUS.²⁵³

I Munroes version ser det ut enligt följande:

Nature has known no change, felt no decay,
For untold ages in this ancient land;
Her dark woods wave, her rivers hold their way,
Majestic as when fresh from Nature's hand.
Down the dread depths, as in the dawn of time,
The raging cataracts their waters urge,
And proudly now, as in their youthful prime,
The gray cliffs offer battle to the surge.²⁵⁴

²⁵¹ Munch, A. ”Det nye Norge”. I *Ephemerer*, 12-15. Köpenhamn: Johan Dahl, 1836. <http://www.kb.dk/e-mat/dod/11530807938A.pdf> (Hämtad 2018-02-16). s. 14.

²⁵² Bremer 1840, s. 5

²⁵³ Bremer 1844, s. 59.

²⁵⁴ Bremer 1843, s. 3.

Munchs dikt skiljer sig oerhört mellan originalet, den amerikanska översättningen från Munroe och Howitts översättning. Detta är också något som Lowell tar upp i artikeln i *North American Review*, där han argumenterar för att den amerikanska översättningen är överlägsen Howitts.²⁵⁵ Dels kritiserar han estetiken i Howitts språk, och dels för han argumentet att hennes översättningar sällan är nära originalet.²⁵⁶ Men trots att Lowell noggrant jämför Howitts översättning med den amerikanska från James Munroe & Co., så görs ingen jämförelse med originalet. Detta kan försvaras med att de tänkta läsarna inte har några svenskkunskaper, men då skribenten tidigare i texten kritiserat Howitts ordval vid andra tillfällen i hennes översättningsarbete genom att noga förklara varför hennes ordval är fel och hur dessa förhåller sig till originalet blir bristen på liknande förklaring tydlig i redogörelsen för dikten.²⁵⁷

Howitt tar själv upp problematiken hos den amerikanska översättningen i hennes ”Preface by the translator”:

[...] all the mottoes, and indeed, the greater part of the poetry, of this volume are from Norwegian poets; given purposely by Miss Bremer, as the scene is laid in that country. Much of this poetry is left out: and the rest, not being understood, retains, in some instances, only a dim shadow of the meaning of the original; in others, has no connexion [*sic*] with it whatever.²⁵⁸

Howitt hävdar alltså att mycket av poesin har utelämnats, och att det som är kvar har ändrats så att det föga liknar originalen, detta stämmer även in med min undersökning. Jämför man dessa tre, dvs. originaldikten, Howitts version samt översättningen från Munroe²⁵⁹ blir det uppenbart att Howitts översättning är närmare originalet; hon tar inga större friheter utan försöker hålla sig till en mer bokstavlig översättning. Munroes version utgör däremot mer eller mindre en tolkning av samma stycke. Jag ska gå igenom dessa tre versioner bit för bit och försöka tydliggöra hur de skiljer sig. Först ges raderna så som de är i originalet, sedan så som Howitt översatt dem, sist som de återges i översättningen från Munroe.

Rad 1-2: *End flyver Oldtids Storm om Fjeldet // Og Havet gaaer endnu paa Vagt,*

²⁵⁵ Lowell 1844, s. 507.

²⁵⁶ Lowell 1844, s. 507.

²⁵⁷ Lowell 1844, s. 500–504.

²⁵⁸ Howitt 1844, s. xi.

²⁵⁹ Jag har som sagt använt den brittiska utgåvan från 1843 av samma översättning.

Howitt: *Still the old Tempests rage around the mountains, // And ocean's billows as of old appear;*

Munroe: *Nature has known no change, felt no decay, // For untold ages in this ancient land;*

Howitts första rad är rakt av översatt men lyckas ändå behålla den poetiska mystiken i Munchs text. Den andra raden är inte ord för ord men förmedlar ändå samma innebörd och känsla.

Munroes första rad nämner inget om fjäll eller hav, istället beskrivs den oföränderliga naturen i ett gammalt land. Stämningen och innebörden blir inte helt olik originalet; saker och ting är fortfarande som de alltid har varit och vi kan se detta i naturen. Men istället för det mer poetiska i uttrycket "Oldtids Storm" förklarar Munroes version tydligt att det är "this ancient land".

Rad 3-4: *Og Skovens Susen, Fossevældet // Har ingen Tid til Taushed bragt*

Howitt: *The roaring wood and the resounding fountains // Time has not silenced in his long career,*

Munroe: *Her dark woods wave, her rivers hold their way, // Majestic as when fresh from Nature's hand.*

Howitts översättning är fortfarande nära originalet, men hon har här valt att översätta "Fossevældet" (vattenfallet) till "fountains" när "waterfall" eventuellt hade varit närmare, detta är inget konstigt då det ska rimma med "mountains". Munroes översättning ändrar betydelsen till viss del; skogen vajar istället för att låta och "Fossevældet" blev "the rivers hold their way". Istället för att det "inte tystnat med tiden" så är det "Majestic as when fresh from Nature's hand". Även här rimmar det, men till skillnad från Howitts version ser det ut som en helt annan dikt än i originalet.

Rad 5: *Naturen är endnu densamme - - -*

Howitt: *For Nature is the same as ever.*

Munroe (rad 5-8): *Down the dread depths, as in the dawn of time, // The raging cataracts their waters urge, // And proudly now, as in their youthful prime, // The gray cliffs offer battle to the surge.*

Munroes version ger en fortsättning på dikten som inte återfinns i originalet. Bremer avslutar utdraget av Munchs dikt efter ”Naturen är endnu densamme” och likaså gör Howitt. Fortsättningen hos Munch lyder:

Naturen är endnu den samme,
Den svulmer altid lige grøn:
Hver Vaar den stiger af sin Flamme
En phönix glindsende og skjön.²⁶⁰

Munroes version ersätter detta med något helt annat. Det blir en helt egen dikt som ändå förmedlar samma känsla av evig och oföränderlig natur. Hos Munroe är inte heller namnet ”Munch” angivet så som det är i Bremers original samt hos Howitt, och dessutom har Munroe helt utelämnat citatet av Linné, vilket Howitt har med. Avsaknaden av Munchs namn innebär att det inte finns ett lika tydligt anspråk att det faktiskt är en översättning av ett annat original. Det upplevs mer som en amerikansk dikt än en skandinavisk och det tillsammans med avsaknaden av Linnécitatet ger intrycket att Munroes översättare valt att domesticera texten, då genom att ge intrycket av en mer amerikansk produkt.

Tolkning och förkortning i Munroes översättning

Liksom i exemplet ovan ger Howitt en översättning av de norska dikterna som är väldigt nära originalet, med några få undantag. I kapitel 2 begår hon ett översättningsfel där ”Arner” (*hård*) blivit ”herd” (*flock*) vilket jag redogör för i avsnittet ”Howitts felöversättningar” ovan. Likväl verkar Howitts mål varit att följa originalet så nära som möjligt. Samtidigt verkar Munroes översättare inte haft någon tanke på att följa originalet. Majoriteten av alla dikter är antingen förkortade, konstnärligt tolkade eller både och. Kapitel 5: ”Nya strider.” inleds med:

”Vi leve i en egen Tid Med Alvorsord og Alvorsstrid”

-

Munch.²⁶¹

Howitt har översatt detta till:

We’re living a peculiar life,

²⁶⁰ Munch 1836, s. 14.

²⁶¹ Bremer 1840, s. 18.

With serious words and serious strife.
MUNCH.²⁶²

Hennes översättning är här osynlig, dvs. hon följer originalet utan att något skaver för den engelska läsaren. "[E]gen tid" har blivit "peculiar life" vilket inte är direkt översatt men får liknande betydelse på engelska.

Munroes översättare har istället skrivit en helt egen dikt som har lite gemensamt med originalet:

With earnest word and ready hand,
Contending for the Father-land.²⁶³

Än en gång är författarnamnet "Munch" utelämnat. Att Munroes översättare diktat en ny text är kanske inte så konstigt, Venuti skriver att detta är en metod som han spårar till 1600-talet.²⁶⁴ Han skriver att en metod under denna tid var att tolka lyrik snarare än att översätta ord för ord, att förmedla samma budskap, innehåll eller känsla genom att skriva en tolkning fri från det främmande språkets syntax.²⁶⁵ Venuti citerar poeten och översättaren Sir John Denham som menade att en tolkning kan fånga en dikt bättre än vad en direktöversättning kan: "[...] poetic discourse requires more latitude to capture it's "spirit" than a close adherence to the foreign text would allow."²⁶⁶ Eventuellt var det så här Munroes översättare resonerade, vilket också kan förklara varför originalförfattarnas namn inte står med under de flesta mottot. Alltså, översättaren såg mottot som en tolkning av ett original snarare än en översättning. En förklaring till förkortningarna är att utgåvan skulle vara så billig som möjligt. Att ta hela dikter eller delar av dikter är ett effektivt sätt att dra ner sidantalet samtidigt som inget i huvudberättelsen går förlorat.

I *Strid och frids* sjätte kapitel finns dikter med i mottot såväl som i själva kapitlet. Här ser översättningen från Munroe speciellt annorlunda ut i förhållande till originalet. Bremer inleder kapitlet med:

²⁶² Bremer 1844, s. 89.

²⁶³ Bremer 1843, s. 8.

²⁶⁴ Venuti 2008, s. 37.

²⁶⁵ Venuti 2008, s. 37.

²⁶⁶ Denham, John. *The Destruction of Troy: An Essay upon the Second Book of Virgils Aeneis. Written in the year, 1637.* London: Humphrey Moseley, 1656. Genom Venuti 2008, s. 37.

Jeg ynder Livet, som sig driftig rører I Møllens Klappren og i Hamrens Slag; Jeg
 gaar af Veien for hver Plankekjører, Jeg ved han virker for en nyttig Sag; Men
 naar for lutter Klip-klap man ej hører Et Klokkekald til Tankens Helligdag, – Er
 det kun Skinliv, som hvor Foden dandser Mekanisk, uden Aand, fast uden
 Sandser. Flyv, lette Pile, klingende hinover Hver driftig Myretues lave Tag! Væk
 Aandelivet.

Foss²⁶⁷

Howitts översättning lyder:

I like the life, where rule and line appeareth,
 In the mill's clapping and the hammer's blow;
 I give to him the path who burthens beareth,
 He worketh for a useful end I know.
 But he, who for the klip-klap never heareth
 The call of bells to feeling's holiday –
 Hath but sham-life, mechanically moving,
 Soul-less he is, unconscious and unloving.
 Fly agile arrow, rattling in thy speeding
 Over the busy emmet's roof of clay,
 And waken spiritual life!

Foss.²⁶⁸

Howitt följer den norska dikten väl samtidigt som den nästan helt upplevs som brittisk, dvs. att hon som översättare är ganska osynlig. Men hon har behållit ”klip-klap” med ”k” vilket helt klart utgör en främmandegörande funktion. Hon hade kunnat skriva ”clip-clap” som inte hade påverkat meningen och varit mer korrekt engelska, eller eventuellt ”clip-clop” som hade varit ännu mer brittiskt.

Mottot i översättningen från Munroe är helt annorlunda. Till skillnad från andra motton är det nära översatt från en dikt som Bremer har med i kapitlet, med det är inte samma dikt som är i originalets motto:

And on the height still stands the ancient stone,
 Were Saga hovered like a songful lark,
 The light of morning on her sable down.
 VELHAVEN.²⁶⁹

²⁶⁷ Bremer 1840, s. 22.

²⁶⁸ Bremer 1844, s. 97.

²⁶⁹ Bremer 1843, s. 10.

Detta är en översättning av ett citat på sida 26 i originalet:

”Og over Højen staar den gamle Steen Hvor Sagnet svæver som en kvadfuld
Lærke Med Morgenlysning paa de dunkle Fjær.”²⁷⁰

Notera att i originalet står inte författarnamnet i direkt anslutning till citatet, istället är där en fotnot som ger namnet ”Velhaven”. Munroes översättare har inte endast inkluderat ett författarnamn och ändrat vilken dikt som utgör mottot, hen har dessutom avlägsnat dikten i mitten av kapitlet tillsammans med ett annat citat av Tegnér.²⁷¹ Antagligen har dessa ändringar gjorts för att korta ner texten, men i kapitel 8: ”Stilla Weckor.” är mottot ännu ett av Velhaven, och även denna gång är namnet angivet, men dessutom är dikten förlängd så som i *Strid och frids* första kapitel.²⁷² Velhaven utgör således ett undantag för uteslutandet av namnen. Namnet är angivet i fem kapitelmotton i originalet vilka är kapitel 2, 8, 12, 18 och 21.²⁷³ I Munroes version är namnet angivet i kapitel 8 och 12 såväl som kapitel 6.²⁷⁴

Men Velhaven är inte det enda undantaget till utelämnandet av författarnamnen, ett annat exempel är ”Bjerregaard” som står med i kapitel 16, här är också översättningen nära originalet.²⁷⁵ Munroes version är således inte konsekvent i de val som gjorts, och det går endast att spekulera kring varför vissa författarnamn står med medan andra saknas, samt varför vissa dikter helt tas bort medan andra förlängs. Kanske är det relaterat till uppbyggandet av den amerikanska identiteten, kanske är det konstnärliga val och kanske är det något helt annat. Bremer kallar själv de norska författare som hon inkluderat i *Strid och frid* för sina ”ledsagare”.²⁷⁶ För en svensk läsare blir dikterna en slags introduktion till vissa utvalda norska författare, samtidigt som de bidrar med en exotisk aspekt i Bremers original då majoriteten av dikterna är på norska. Att är en av de få författarnamn som behålls i den amerikanska översättningen kan fylla liknande funktion som en introduktion till den kanske viktigaste av de författarna Bremer inkluderat, eventuellt ville översättaren ändå göra en koppling till den norska litteraturen och valde då främst Velhaven. Dessutom skriver författaren i *Norsk biografisk*

²⁷⁰ Bremer 1840, s. 26.

²⁷¹ Bremer 1840, s. 26 ; Bremer 1843, s. 11.

²⁷² Bremer 1840, s. 40 ; Bremer 1843, s. 16.

²⁷³ Bremer 1840, s. 5,40,53,78,115.

²⁷⁴ Bremer 1843, s. 16,21.

²⁷⁵ Bremer 1840, s. 70 ; Bremer 1843, s. 26.

²⁷⁶ Bremer 1840, s. 122.

leksikon att Velhaven associeras med en norsk moderniseringsprocess, något som eventuellt passade in med det amerikanska identitetbygget.²⁷⁷

²⁷⁷ Aarnes, Sigurd Aa. "Johan Sebastian Welhaven". *Norsk biografisk leksikon*. 2009-02-13. https://nbl.snl.no/Johan_Sebastian_Welhaven (Hämtad 2018-05-15).

Avslutning

Sammanfattning

I denna uppsats har jag undersökt Mary Howitts engelska översättning av Fredrika Bremers roman *Strid och frid* och delvis ställt denna mot den amerikanska översättningen av förlaget Munroe samt den tyska översättningen utgiven av förlaget Brockhaus. Med hjälp av Venutis termer av domesticerande och främmandegörande metoder för översättning, Apter's teori om "det oöversättliga", Ahmeds definition av det främmande samt Mignolos redogörelse av språk som en del i nationellt byggande har jag i analysen försökt svara på följande frågor:

- Är Howitts översättning gjord från svenska, tyska eller genom den amerikanska översättningen från 1843?
- Hur förmedlas det skandinaviska i *Strid och frid* i Howitts översättning och hur stämmer detta in med den bild av Sverige/det svenska och Norge/det norska som Bremer ger i det svenska originalet?
- Hur förmedlas det skandinaviska i den amerikanska översättningen jämfört med Howitts version?

Detta diskuteras bl.a. genom utvalda exempel på översättningsfel, översättning av vissa svenska ord, fraser eller namn, fotnoter och översättning av dikter. I analysavsnittet har jag dragit slutsatsen, med hjälp av sekundärlitteratur av bl.a. Carina Burman, Judith Johnston och Åsa Arping, att en kan argumentera för att Howitts översättning av Bremer ingick i ett stärkande av det brittiska imperiets gränser, då Howitts roll som brittisk maka och mor framhävts i lanseringen av Bremers verk och likheter mellan Sverige och Storbritannien betonats. Vidare har jag redogjort för Howitts skandinaviska språkliga rester vilka snarare exotiserar texten än främmandegör den eftersom det är ytliga kulturella skillnader som framhävs, samtidigt som romanens värderingar stämmer in med Storbritanniens samtida värderingar. Jag har även visat att den amerikanska översättningen kan ha haft en roll i det amerikanska identitetsbygget, bl.a. genom de fotnoter som ges i slutet av utgåvan vilka ger information om vikingar som påstås ha rest till USA innan Columbus. Det skandinaviska i *Strid och frid* förmedlas sålunda hos Howitt genom vissa ord, namn och fotnoter som förklarar kulturella skillnader så som maträtter eller historiska händelser. Detta stämmer till viss del in med hur Bremer förmedlar det svenska och det norska, men Howitt verkar ha ytterligare exotiserat texten genom att behålla ord som likväl

kunnat översättas (såsom ”skål”). Howitt har dessutom ”lugnat ner” texten genom vissa ändringar i bl.a. skiljetecken vilket kan tolkas som att hon anpassat den för brittiska läsare.

I den amerikanska översättningen förmedlas det skandinaviska, liksom hos Howitt, med hjälp av fotnoter. Men här framhävs den amerikanska kopplingen till Skandinavien. Dessutom är det rimligt att dra slutsatsen att texten blivit mer domesticerad då namn och språkliga svårigheter, samt romanens dikter och motton, amerikaniserats eller helt eliminerats, och majoriteten av de norska författarnamn som anges i *Strid och frid* utesluts.

Jag har även läst Howitts förord till *Strid och frid* där hon argumenterar för att den amerikanska översättningen är gjord från en tysk utgåva, samt Lowells omfattande replik på detta i *North American Review* där han i sin tur argumenterar för att Howitts översättning är gjord från en tysk utgåva. Jag har undersökt deras kritik samt undersökt översättningsfel och fotnoter med den tyska översättningen från Brockhaus, och har funnit att flera ställen i Howitts översättning går att spåra till den tyska översättningen. Dock har jag inte funnit någonting i Howitts översättning som endast kan spåras till den amerikanska översättningen.

Avslutande diskussion

Det är svårt att med all säkerhet påstå att Howitt utgått från översättningen från Brockhaus då jag inte undersökt denna i dess helhet, dvs. att jag enbart haft utrymme att undersöka stickprov av texten, men det jag har funnit verkar tyda på att Howitt åtminstone fått hjälp av den tyska översättningen men att hon inte endast använt den då jag funnit att hennes översättning inte genomgående följer den tyska utgåvan. Jag kan alltså inte med all säkerhet svara på frågan om Howitt gjort sin översättning från svenska, tyska eller den amerikanska översättningen, men min undersökning tyder på att hon använt sig av både den svenska och den tyska. Ett fullständigt svar på denna fråga skulle kräva ytterligare undersökning av Howitts översättning och den tyska översättningen från Brockhaus.

Även om jag inte kan utesluta att Howitt fått hjälp av den amerikanska översättningen har jag inte funnit något som talar för detta. De likheter som finns i de båda översättningarna går att spåra till den tyska översättningen från Brockhaus varför det är troligare att både Munroes översättare och Howitt använt denna.

Howitts översättning innehåller flera misstag och anmärkningsvärda ordval vilket gör hennes förord intressant. Där talar hon för att hennes version skulle vara bättre än den

amerikanska översättningen som hon också kritiserar för att vara gjord från tyskan. Den amerikanska översättningen är förkortad, så här är Howitts kritik befogad. Om den skulle vara sämre eller bättre är svårare att svara på då båda översättningar innehåller flera misstag. Howitts kritik består även i att jämföra hur dikterna översätts i den amerikanska översättningen och i hennes, även Lowell jämför de olika diktöversättningarna. Howitts följer här originalen medan Munroes översättare tagit sig större konstnärliga friheter samt kortat ner texten. Även här är alltså Howitts kritik befogad.

Det finns utrymme för vidare forskning dels genom *Strid och frid* och Howitts översättning och Brockhaus utgåva från 1841, och dels i undersökning av Bremers övriga romaner och deras engelska översättningar. Här finns det också utrymme för undersökning av det postkoloniala perspektivet och litteratur som en del i nationsbyggande, vilket också Arping forskat om i projektet ”Swedish Women Writers on Export in the 19th Century”.²⁷⁸ Emellertid undersöks inte här metoder för översättning av Bremers romaner, vilket kan tänkas bidra med ytterligare perspektiv.

²⁷⁸ Se t.ex. Arping 2017.

Litteraturförteckning

Aarnes, Sigurd Aa. "Johan Sebastian Welhaven". *Norsk biografisk leksikon*. 2009-02-13. https://nbl.snl.no/Johan_Sebastian_Welhaven (Hämtad 2018-05-15)

Ahmed, Sara. "Knowing strangers". I *Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality*, s. 55–74. Hoboken: Taylor and Francis, 2013. E-bok

Apter, Emily. *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability*. London & New York: Verso, 2013

Arping, Åsa. "A Writer of One's Own? Mary Howitt, Fredrika Bremer, Translation, and Literary 'Piracy' in the U.S and Britain in the 1840s". I *Gender and Translation. Understanding Agents in Transnational Reception*, Isis Herrero López, Cecilia Alvstad, Johanna Akujärvi, Synnøve Skarsbø Lindtner (red.), s. 84–106. Québec: Vita Traductiva. Éditions québécoises de l'oeuvre, 2018

Arping, Åsa. "En osynlig stjärna i stjärnbaneret. Om Fredrika Bremer i USA och litteraturhistorisk dissonans". I *Konstellationer. Festskrift till Anna Williams, Alexandra Borg, Andreas Hedberg, Maria Karlsson, Jerry Määttä, Åsa Warnqvist* (red.), s. 13–25. Möklinta: Gidlunds förlag, 2017

Arping, Åsa & Leffler, Yvonne. "The Wonderful Adventures of Swedish Everyday Life. Female Domestic Novels on Export in the Nineteenth Century". I *The Dynamics and Contexts of Cultural Transfers*, Anna Williams, Margaretha Fahlgren (red.), s. 54–75. Uppsala: Avdelningen för Litteratursociologi, Uppsala universitet, 2017

Asmundsson, Doris Ryan. *Fredrika Bremer in England*, Diss. New York: Colombia University, 1964

Benson, Adolph B. "The Essays on Fredrika Bremer in the North American Review". *PMLA* vol. 41, no. 3 (September 1926): s. 747–755. <http://www.jstor.org/stable/457625> (Hämtad 2015-10-23)

Bremer, Fredrika. *Nya teckningar utur hvardagslivet. Del 5, Strid och frid eller några scener i Norge*. Stockholm: L. J. Hjerta, 1840. Litteraturbanken, <https://litteraturbanken.se/forfattare/BremerF/titlar/NyaTeckningar5/sida/1/faksimil> (Hämtad 2018-02-16). E-bok. *Observera att sidnumren skiljer sig åt mellan faksimilen och e-pubfilen. I denna uppsats har jag utgått från e-pubfilen.*

Bremer, Fredrika. *Strife and Peace: or Scenes in Norway. Translated from the Swedish*. London: W. Smith, 1843. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc2.ark:/13960/t53f4r082;view=1up;seq=6> (Hämtad 2018-04-23)

Bremer, Fredrika. *New Sketches of Every-day Life : A Diary. Together with Strife and Peace. Vol 2*. Mary Howitt (övers.) London: Longman, Brown, Green and Longmans, 1844. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=njp.32101066111095;view=1up;seq=67> (Hämtad 2018-04-23)

Bremer, Fredrika. *Streit und Friede*. Dr. E.A. Wollheim (övers.) Bielefeld: Behagen & Klasig, 1841[a]. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=chi.81381164;view=1up;seq=16> (Hämtad 2018-04-23)

Bremer, Fredrika. *Streit und Friede, oder, einige Scenen in Norwegen*. Berlin: F.H. Morin, 1841[b]. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=chi.81381575;view=1up;seq=7> (Hämtad 2018-04-23)

Bremer, Fredrika. *Streit und Friede*. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1841[c]. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=chi.81381462;view=1up;seq=6> (Hämtad 2018-04-23)

Bremer, Fredrika. *Fredrika Bremers brev. Samlade och utgivna av Klara Johanson och Ellen Kleman. Del II. 1838–1846*. Stockholm: P.A Nordstedt & söners förlag, 1916

Bremer, Fredrika. *Brev. Ny följd. II 1853–1865. Tidigare ej samlade och tryckta brev utgivna av Carina Burman*. Möklinta: Gidlunds förlag, 1996

Burman, Carina. *Bremer. En biografi*. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 2001

Carstén Montén, Karin. *Fredrika Bremer in Deutschland: Aufnahme und Kritik*, Skandinavistische Studien, 14. Neumünster: Wachholtz, 1981. Diss.

Holm, Birgitta. "Ett världsomspännande befrielseföretag". *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*. 2011-01-04. <https://nordicwomensliterature.net/se/2011/01/04/ett-varldsomspannande-befrielseforetag> (Hämtad 2018-04-24)

Hoppe, Otto. *Tysk-svensk ordbok. Skolupplaga*. 3:e uppl. Stockholm: P. A. Nordstedt & Söners förlag, 1927

Howitt, Mary. "Preface by the translator". I *New Sketches of Every-day Life : A Diary. Together with Strife and Peace. Vol 1*. Av Fredrika Bremer. London: Longman, Brown, Green and Longmans, 1844.
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=njp.32101066111103;view=1up;seq=9> (Hämtad 2018-02-01)

Howitt, Mary. *Mary Howitt. An Autobiography*. London: Isbister and Co., 1889.
<https://archive.org/details/maryhowittautobi00howi> (Hämtad 2018-04-24)

Johnston, Judith. "Emancipatory Politics: Mary Howitt translates Fredrika Bremer". I *Victorian Women and the Economies of Travel, Translation and Culture, 1830–1870*, s.151–170. Taylor & Francis Group, 2013. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.ub.gu.se/lib/gu/detail.action?docID=1094119>. (Hämtad 2018-01-23). E-bok

Lofsvold, Laurel Ann. "Blaming the Messenger: Mary Howitt's translation of Fredrika Bremer's *Hemmen i den Nya världen*". *Scandinavica* vol. 34, no 1 (Maj 1995): 213–231. Norwich: University of East Anglia.

Lowell, James Russel. "New Translations of the Writings of Miss Bremer". *North American Review* vol. 58, no. 123 (April 1844): 480–509.
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.32044018646539;view=1up;seq=498> (Hämtad 2018-02-12)

Mignolo, Walter D. ”’An Other Tounge’. Linguistic Maps, Literary Geographies, Cultural Landscapes”. I *Local Histories/Global Designs*, s. 218–249. Princeton: Princeton University Press, 2000

Munch, A. ”Det nye Norge”. I *Ephemerer*, s. 12–15. Köpenhamn: Johan Dahl, 1836.
<http://www.kb.dk/e-mat/dod/11530807938A.pdf> (Hämtad 2018-02-16)

OED Online. Oxford University Press <http://www.oed.com/> (Hämtad 2018-05-06)

The Holy Bible. Containing the Old and New Testaments: translated out of the original tongues ; and with the former translations diligently compared and revised, by the special command of King James I. of England. Walpole: Anson Whipple, 1815.
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.ah578k;view=1up;seq=3> (Hämtad 2018-03-26)

Venuti, Lawrence. *The Translator’s Invisibility: A History of Translation*. 2:a uppl. London & New York: Routledge, 2008

Wieselgren, Greta. *Fredrika Bremer och verkligheten. Romanen Herthas tillblivelse*. Stockholm: P. A. Nordstedts & Söners Förlag, 1978